

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Alexandra Valerie Main

To by tak hrálo, vždyť je nás málo
V+W 1932 –1948

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

Praha 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 1. 5. 2020

Alexandra Valerie Main

Bibliografická citace

„To by tak hrálo, vždyť je nás málo“ V+W 1932 – 1948 [rukopis]: Bakalářská práce / Alexandra Valerie Main; Prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc. -- Praha 2020. -- 79 s.

Anotace

Cílem bakalářské práce je mapovat uměleckou kariéru Jiřího Voskovce a Jana Wericha a potažmo Osvobozené divadlo, především jejich vliv na kulturní a politickou scénu v Československu. Mimo jiné se zaměřuje na proudy a vlivy, které ovlivňovaly jejich nahlížení na naši i evropskou politiku a kulturu.

Autorka sleduje V+W od roku 1932 kdy vznikla jejich první protifašistická hra Caesar, přes II. světovou válku, kdy prostřednictvím svých skečů pomáhali svému publiku udržet naději a smysl pro humor (hlas Ameriky), práce končí převratem roku 1948. Bakalářská práce se specificky zaměřuje na roli V+W v povědomí národa, jejich činnost spojenou s obrannou lidskostí a morálních zásad, s jejich obětavou snahou bránit s humorem a citem lid před šířiteli strachu a tendenční propagandou. Bakalářská práce si pokládá za cíl ukázat skrze umění V+W dějiny naší země a hlavně dokázat, že humor je jedna z nejúčinnějších zbraní proti strachu, beznaději a „blbě náladě“.

Klíčová slova:

Jiří Voskovec, Jan Werich, V+W, Osvobozené divadlo, kultura Československa, propaganda, humor, předválečné Československo, nacismus, fašismus, divadlo, avantgarda

It ain't true, that we are few

V+W 1932 - 1948

Annotation

The aim of the bachelor thesis is to map the career of Jiří Voskovec and Jan Werich (V+W) and consequently their Osvobozené divadlo (Liberated Theater), especially the influence on the cultural and political scene in Czechoslovakia. Among other things, the thesis focuses on the influences and philosophical concept that formed their opinions on Czechoslovakian and European politics and culture.

The author follows the work of V + W starting from their play Caesar which was their first anti fascist play thru World War II, when their sketches helped their audience maintain hope and a sense of humor (the voice of America). The thesis will end with the communist coup in 1948.

The author focuses on the role of V+W in influencing and forming the consciousness of the nation, their work concentrating mainly on the defense of humanity and general moral principles. With their devoted efforts to use humor to defend people against those who spread fear and harmful and populist propaganda. The aim of this bachelor thesis is to show through the optic of the work of V + W the history of our country and above all to prove that humor is one of the most effective weapons against fear, hopelessness and “bad mood”.

Key words: Jiří Voskovec, Jan Werich, Liberated Theatre, Czechoslovakian culture, Propaganda, Pre – war Czechoslovakia, Humour, Nacizm, Fascism, Avantgard, Dadaism

Počet znaků (včetně mezer): 147 048

Poděkování

Ráda bych poděkovala Prof. PhDr. Jaroslavu Čechurovi, DrSc. za podporu a inspiraci během celých tří let mého bakalářského studia. Dále bych ráda poděkovala Prof. PhDr. Vladimíru Justovi, CSc. za skvělé konzultace ohledně divadelního aspektu tvorby V+W. A nakonec samozřejmě své rodině a přátelům, že vydrželi dlouhé měsíce trpělivě poslouchat o Osvobozeném divadle a V+W.

Obsah

Caesarem to nezačalo aneb úvod do kontextu	8
Caesar aneb Evropa volá o pomoc!.....	11
Robin Zbojník, pohádka o 10 obrazech	17
Peníze nebo život? Filmové dilema	20
Svět za mřížemi – Americký exkurs	22
Politický kontext	24
Adolf Kohos v oslově stínu.....	28
Dva předpoklady každého diktátora? Být Kat a blázen dohromady	33
Nemít chleba, nemít práci, živořit jak darebáci, to přec nikam nevede!.....	38
Návrat k lehčímu humoru aneb Vždy s úsměvem	39
Villon z hadrů aneb komunisty nejoblíbenější hra	40
Politický kontext – pád do Maelströmu.....	43
Nebe na zemi, ale pro koho?	46
Rub a líc Kazimíra Konráda	47
Těžká Barbora	49
Pěst na oko aneb Caesarovo velké finále – příběh na divadle o divadle	52
Inter arma silent musae	57
Zpátky doma aneb V už navždy minus W	59
Závěr	62
Seznam pramenů literatury	63
Seznam vyobrazení.....	66
Obrazová příloha.....	68

ÚVOD

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na roli Jiřího Voskovce a Jana Wericha, v divokém rytmu 30. let, kdy s jemností seismografu zachytávali plíživou fašizaci a měnící se náladu ve společnosti. Svou bakalářskou práci záměrně nezačínám rokem vzniku Osvobozeného divadla, ale první protifašistickou hrou „*Caesar – antická féerie o 11 obrazech*“, která měla premiéru v březnu roku 1932. Dále sleduji tvorbu V+W během 30. let až přes rozběsněné vlny oceánu do USA, kam byli společně s Jaroslavem Ježkem nuceni se uchýlit před nacistickým režimem. Koncem mé bakalářské práce pak je i konec dvojice V+W – druhý nucený exil Jiřího Voskovce.

V bakalářské práci dávám důraz na satiru a humor, který používali jako zbraň proti blbosti, ať tou blbostí byla korupce, Hitler, Mussolini nebo gerontokracie. Vždy reagovali na aktuálnost a blbost života s humorem sobě vlastním. Snažím se tím pádem dokázat, že humor je ten největší kanón nejen proti blbosti, ale i proti strachu. Tato práce se může zdát více sociologicko – kulturně zaměřená, protože se ve větší míře věnuje náladě ve společnosti a myslím si, že pokud přijmeme rčení o tom, že se historie opakuje, je nutné se zaměřit právě na tyto jemné kulturní seismografy, které s předstihem upozorňují, že je něco ve vzduchu. Název bakalářské práce „*To by tak hrálo, vždyť je nás málo*“ je převzat z textu písně „*Panikáři*“. Málo jich sice bylo, ale společně s Jaroslavem Ježkem se jim podařilo dát dohromady nesmrtelné písně a texty, vždyť i Českoslovenští piloti nad Německem, či zajatci v koncentračním táboře si je s chutí zpívali. Závěr svého úvodu končím útržkem textu ze hry „*Robin zbojník*“ z roku 1932: „***Lady, vraťte se do svých komnat, čeká mne spousta práce. Chystám strašlivou, nejkrvavější revoluci, neslýchaný atentát: Blbost bude zastřelena. Blbost, lady, s velkým B, která světem vládne. Bude to ohlušující rána a bude se dlouho kouřit...***“¹

---

¹ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Robin Zbojník, pohádka o deseti obrazech*, Praha 1932. (ve své práci užívám citačního úzu Českého časopisu historického)

Caesarem to nezačalo aneb úvod do kontextu

Než se pustím do hry Caesar, je nutné dle mého názoru ukázat, co mu předcházelo, z čeho vycházel a že dvojice V+W a Osvobozené divadlo nevzniklo ze vzduchoprázdna. Začnu divadelní scénou. Po vzniku nového Československého státu do zhruba 20. let vévodila divadelní scéně tvorba velkých divadel typu Národního divadla v Praze, divadla na Vinohradech, Národního divadla v Brně či Slovenského národního divadla v Bratislavě. Není divu, všechny tyto scény pokračovaly v obrozenecké tradici. Pak přichází zlom v podobě avantgardní a alternativní scény, ke které se hrdě hlásí Osvobozené divadlo (založeno 1925 a patřící v té době ještě do sekce Devětsilu), Divadlo Vlasty Buriana (nejdříve kabaretní, pak revuální forma) – 1929, Divadlo Dada Jiřího Frejky – 1927, Divadlo D 34 E. F. Buriana – 1933. Krom profesionálních divadel fungovaly i amatérské divadelní soubory, jako byl například amatérský kolektiv Dědrasbor, celým jménem - Dělnický dramatický sbor Velké Prahy, založený Jindřichem Honzlem a Josefem Zorou na podzim roku 1920. Dědrasbor byl inspirován dělnickými kluby v SSSR, těžišťe repertoáru sboru tkvělo v davové recitaci (především básní Wolkera, Březiny, Neumanna a dalších). Touto recitací se inspiroval i E. F. Burian pro své voicebandy.

Osobnost Jindřicha Honzla nemohu nechat bez alespoň krátké zmínky neb v příběhu Osvobozeného divadla a dvojice V+W hraje nezanedbatelnou roli. Režíroval 20 her Osvobozeného divadla. Honzl odjakživa inklinoval k levici a divadlu, již za studií spolupracoval se sdružením demokratických herců při pražské Dělnické akademii a rozvíjel akce dělnických sportovních stran. Tělovýchova a sport byla za první republiky nedílnou součástí veřejného života, krom známého Sokola a křesťanského Orla, existovala i Federace dělnických tělocvičných jednot. Honzl vytvořil pro první Spartakiádu na Maninách (1921) slavnostní scénu Vítězství revoluce. Krom toho byl divadelním teoretikem, jezdil sledovat nové trendy v divadelní tvorbě do Sovětského svazu, kde navázal přátelství například s Vsevolodem Mejerholdem (představitel ruské avantgardy a konstruktivismu) nebo do Francie. Krom toho byl i divadelním režisérem². Československá avantgardní scéna tedy čerpala inspiraci nejvíce z Ruska a Francie, obě dvě země jsou levicově zaměřené, ve Francii se zrodilo Dada (Dadaismus, literární a výtvarný směr, který těží z absurdity a zpochybňování logiky jazyka, proti

---

² Radka KUNDEROVÁ, *Jindřich Honzl* Divadelní encyklopedie, 2019, http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Honzl,_Jind%C5%99ich (26. 3. 2020)

tradicionalistický, vznikl za velké války jako reakce na nesmyslnost války. Hlavními představiteli jsou například Marcel Duchamp či Tristan Tzara)³ a v Rusku konstruktivismus (konstruktivismus jako umělecký směr vznikl v Sovětském svazu roku 1914, jeho zakladatelem byl Vladimir Tatlin, jeho nejznámějším dílem je *Třetí internacionála*⁴. Konstruktivismus se snaží o odstranění zdobnosti a všeho přebytečného, a to v jakémkoliv uměleckém projevu, čistota až na dřev - konstrukci⁵).

U nás byl představitelem divadelního konstruktivismu Bedřich Feuerstein, který dělal scénickou architekturu právě v Osvobozeném divadle (OD). Navrhl například scénu pro *Osla a stín* (dalšími, kdo dělali scénickou architekturu v OD byli například významný architekt František Zelenka nebo malíř František Muzika). 15. 12. 1920 vznikl v Praze spolek, který měl velký význam pro domácí avantgardu, umělecké sdružení Devětsil. Jeho zakládajícími členy byli Karel Teige, Jaroslav Seifert, Vladislav Vančura a Adolf Hoffmeister. Devětsil měl i Brněnskou pobočku, která vznikla o tři roky později. Devětsil vydával i svůj vlastní časopis (*Revue a Disk*). Zaměření spolku bylo levicové, propagovali názor, že umění má být přístupné všem společenským vrstvám.⁶ Do spolku Devětsil patřil i malíř Josef Šíma a Jiří Voskovec. Jan Werich se od počátku Devětsilu vysmíval, holdoval jiným zájmům. Byl recenzentem filmů a také se zdokonaloval v kartách. Nicméně ani Jiří Voskovec v Devětsilu dlouho nepobyl, záhy byl vyloučen za angažmá v *Pohádce Máje*, kde hrál Ríšu. Devětsil se mimo jiné vymezoval vůči sentimentalismu, jehož je tento film krásným příkladem. Jiří Voskovec hrál i v dalších brakových filmech, jako byla *Katynka z vaječného trhu* či *Ve spárech upíra*⁷. Je možná s podivem, proč Jiří Voskovec na zmíněné role kývl, důvody byly osobní a finanční. V té době se seznámil se Simone Main, francouzskou dívkou a za našetřené peníze s ní odjel na romantickou dovolenou na francouzskou riviéru (známost nakonec skončila tragicky, Main spáchala sebevraždu v Indočíně⁸ a Voskovec si nakonec vzal její sestru Madelaine. Manželství nebylo šťastné a rozvedli se v roce 1946).

---

³ Martina GLENN, *Dadaismus*, Artmuseum.cz, 31. 7. 2008, http://www.artmuseum.cz/smery_list.php?smer_id=60, (26. 3. 2020)

⁴ Martina GLENN, *Konstruktivismus*, Artmuseum, 9. 10. 2007 http://www.artmuseum.cz/smery_list.php?smer_id=119 (26. 3. 2020)

⁵ Kultura.cz, *Konstruktivismus*, 2020, <http://www.kultura.cz/profile/13519-konstruktivismus>, (26. 3. 2020)

⁶ Martina GLENN, *Devětsil*, Artmuseum.cz, 8. 5. 2009, http://www.artmuseum.cz/smery_list.php?smer_id=156, (26. 3. 2020)

⁷ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*. Praha 1995, s. 46 - 48

⁸ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*. Praha 1995, s. 44

Avantgarda jako nový směr s sebou nesla nejen myšlenku, že umění by mělo být přístupné všem, ale i to, že by se veškeré umělecké formy měly spojit dohromady. Literatura, divadlo, hudba a film. Po vídeňském valčíku a polce přišla lavina, stržená rytmem potomků černošských otroků, jménem jazz. Poprvé bylo možné slyšet českou variantu jazzu v Konviktské ulici v baru Konvikt. Na bar v Konviktské ulici vzpomíná Jiří Voskovec. „*Místo vídeňských valčíků, obrozenecké polky a staropražských uszlzených taháků něco úchvatně neslýchaného otrásl staroměstskou Konviktskou ulicí: vzdálené echo Dixieland jazzu z amerického Jihu*“⁹. Bar vlastnil pan Reiman, který pro hudební produkci používal kravské zvonce, špuntové pušky a klaksony. Čím větší bengál, tím větší jazz. Obliba jazzu byla způsobena změnou v náladě společnosti. Po krutostech a šílenství velké války se lidi chtěli bavit, zapomenout na strádání a přidělové lístky, na zmrzačené muže, kteří se vrátili domů a byli k nepoznání. A tak se spustila téměř neukojitelná touha po zábavě, po něčem pestrém novém a vířícím, aby se co nejrychleji zapomenulo na bahno, zákopy a zbytečnost války. Skvěle tuto náladu, která tak přála jazzu shrnul Emil František Burian: „*Zmáčkňte své poválečné srdce a tancujte nad ním v groteskním dávení*“¹⁰. Ve 30. letech se jazz rozšiřuje i do divadel, samozřejmě nemůže chybět v divadle E. F. Buriana D34 a v Osvobozeném divadle¹¹ (jazz uchvátil Jaroslava Ježka, stejně jako další mladé skladatele, kteří v něm spatřovali volnost a svobodu). A tak si nová generace našla k novému umění i nový rytmus. Díky jazzu a jeho nejvýraznějšímu zvuku se této generaci začne příznačně říkat: saxofonová generace.

Na závěr této kapitoly bych se ráda zaměřila, jaké rozdílné vlivy ovlivnily Jiřího Voskovce a Jana Wericha. Nejdříve Jiří Voskovec. Toho názorově velmi ovlivnil rodinný přítel, člen Devětsilu a malíř, Josef Šíma. Josef Šíma žil dlouhá léta ve Francii, pobýval tam i v době Voskovcových studií v Dijonu, kde ho opakovaně navštěvoval. Josef Šíma ve svých obrazech rád zobrazoval krajinu svého dětství a mládí, tu zobrazuje reálně, ale s lehkou sensualitou. O pár let starší a zkušenější Šíma formoval Voskovce, co se týká estetiky a názoru na umění, Voskovec vzpomíná, jaké dokázal Šíma úžasné syntézy a dával věci do nového kontextu.¹² Sám Šíma přivedl Voskovce do Devětsilu, když mu poradil, aby zaslal do Prahy dadaistickou básničku, ta se líbila, a tak byl do spolku přijat.

---

⁹ Jiří VOSKOVEC, *Klobouk ve křoví*. Praha 1965, s. 27

¹⁰ E. F. BURIAN, *Jazz*. Praha 1928, s. 18

¹¹ Petr KOURA, *Swingari a potápky v Protektorátní noci – Česká swingová mládež a její hořkej svět*. Praha 2016, s. 62

¹² Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*. Praha 1995, s. 30

Trochu protikladem byl Jan Werich, který se pohyboval v jiných kruzích, spíše po hospodách a mezi „obyčejnými lidmi“. Mohl tím načichnout více takovou „Haškovštinou“. Nejen postavou, ale i absurdním smyslem pro humor a dobrou rukou v kartách, byl Werich Haškovi trochu podobný. Nehledě na fakt, že Jan Werich miloval *Osudy dobrého vojáka Švejka* (to měli společné s Jiřím Voskovcem). Znal tedy Haškovu tvorbu velmi dobře. V kontextu Jaroslava Haška mi nedá nevzpomenout na Bleší cirkus, kdy Ferda Mestek de Podskal lákal s Jaroslavem Haškem za vstupné kolemjdoucí na bleší cirkus. Veselé blešky provádějící artistická čísla však obecnost nevidělo. Místo toho je Ferda Mestek vzal a vyhodil vzadu ze šapitó. Aby se podvedení necítily tak hloupě, škodolibě doporučili cirkus i svým známým. Ta absurdita a výsměch lidské hlouposti, s tím začal Jaroslav Hašek již před dvojicí V+W, jak si povšiml i profesor Vladimír Just ve své knize *„Proměny malých scén“* z roku 1984. Když se tedy spojil, chytrý a životem protřelý Werich, s ve Francii klasicky vzdělaným Jiřím Voskovcem, vznikla z toho ta pravá sranda.

Caesar aneb Evropa volá o pomoc!

Již v úvodu jsem psala, začínám svou práci o V+W hrou „*Caesar*“, která má jako první z jejich her protifašistickou letoru. Jak stojí v předmluvě: „...Zůstává tedy nadále v platnosti pravidlo, jež vyslovil Jean Cocteau: „Umělec má spolknout lokomotivu a vyvrhnout dýmku“. Zůstává v platnosti s malou změnou: „Vyvržená dýmka nechť kouří stejně, jako spolknutá lokomotiva“. Pokusili jsme se tedy spolknout lokomotivu současně evropské demokracie a vyvrhnout dýmku konce vlády Gaia Julia Caesara.“¹³

Do roku 1932 se tandem Voskovec a Werich věnoval politickým a sociálním tématům, ale spíše se zaměřoval na Československou scénu. Jako první uvedli v roce 1927 hru *Vest pocket revue*, kde si dělají legraci z charakterů a nálady té doby, především se sarkasticky dívají na množství průvodů a oslav ke vzniku nového státu. Tomuto fenoménu říkal trefně Jan Masaryk souhrnným názvem „fangličkování“. Nechybí ani vtipy na umělce té doby, Ibsenovský realismus nebo slavná scéna s cenou hrobky. Například postava z *Vest pocketky*, Josefka, je ukázka tzv. „flapper“ tak se označovaly ve 20. letech dívky, které se rády bavily, byly vtipné, energické a uměly tančit charleston. Nebo role Quida Marii de la Camery van Obscura, je zachycením dvou lidí. Prvním je

---

¹³ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Caesar aneb féerie o 11 obrazech*. Praha 1932, s. 5-7

Štorch – Marien, nakladatel spisovatel a básník, o kterém se vyjadřuje Jiří Voskovec jako o „*fóristovi a flancířovi*“¹⁴, druhým člověkem pak byl Quido Maria Vyskočil, o kterém se Voskovec vyjadřuje jako o „*prodavčském kýčáři*“. „*Psal velice populární romány, které se velice četly. Mělo to určitou okázalost, jako to, čemu se dneska říká bestseller. Bulvární román. Nesmírně blbý. Nedalo se to brát vážně...*“¹⁵.

Jen tak mimochodem, předobraz k této postavě mohla být i hra Jaroslava Haška z roku 1911, *Pevnost*. Cituji úryvek z dané hry:

VYSKOČIL: (jde za bludičkou a spadne)

REŽISÉR: (oznámi cedulí) Tady skočil v roce 1911 Quido Maria Vyskočil ze Skály¹⁶

A to je jen jeden z mnoha příkladů. Faktem je, že dva klauni spíše upozorňovali na sociální tematiku Československa. Zatím se soustředili na lokální nešvary a satiru. Pak přichází zlom právě ve hře „*Caesar*“. Sám Jiří Voskovec si pamatuje okamžik, který zapříčinil posun ve směřování Osvobozeného divadla. Stalo se tak na přelomu sezóny let 1931 – 1932, kdy ve Frývaldově při dělnické demonstraci, která byla vyvolána finanční krizí, došlo ke střetu četnictva s dělníky. Střet to byl bohužel krvavý (komunisté tento incident pak přejmenovali na „*jak Masaryk střílel do dělníků*“). Na straně dělnictva byli oběti jak z řad dětí, tak dospělých. Tento incident byl tak pobuřující a závažný, že způsobil vládní krizi. Voskovci s Werichem ale otevřel oči poněkud dál za naše hranice. Jiří Voskovec se o tom vyjadřuje takto: „...*Ta poslední kapka z Frývaldova nás probudila, a vtom blesku vzteku se nám rázem zjevila celá mezinárodní maškaráda, jež byla preludiem k druhé válce. Jak na mapě jasně jsme najednou viděli zbabělost a paralysu weimarské republiky, nákazu naší vlastní demokracie, rozvrat starožitného, přežitého hospodářství viktoriánské éry, frašku odzbrojovacích konferencí a babylonskou věž Společnosti národů v Ženevě, aroganci taliánských černokošiláčů a nacistické hulákání...*“¹⁷.

Dovolím si ještě krátký historický vhled, který předcházela incidentu ve Frývaldově. Na začátku 30. let se snažila Komunistická strana vyburcovat své přívržence k nové stávkové strategii, cílem bylo vést hnutí od drobných hospodářských požadavků

---

¹⁴ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*. Praha 1995, s. 59

¹⁵ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*. Praha 1995, s. 59

¹⁶ Vladimír JUST, *Proměny malých scén (rozmluvy o vývoji a současné podobě českých autorských divadel malých jevištních forem)*. Praha 1984, s. 69

¹⁷ Jiří VOSKOVEC, *Klobouk ve křoví*. Praha 1965, s. 127

k velkým. Tyto požadavky pak co nejdříve zpolitizovat a politické pak vyostřit v šarvátky s ozbrojenou státní mocí. Každý takový konflikt měl, dle komunistů, sejmut masku z tváře parlamentní demokracie a ukázat její „pravou“ tvář, tj. tvář buržoazní fašistické diktatury. Toto sejmutí masky se mělo dít za předpokladu, že hůř znamená lépe. Díky tomuto přístupu se ztenčily stavy členů strany ze statisíců na 27 000 – 30 000 (mezi lety 1932 – 1933)¹⁸.

Abych se však nesoustředila jen na území naší krásné a leckdy komplikované domoviny, v sousedním Německu byla situace daleko horší. Berlín se rozdělil takřka na dvě města, východní Berlín na komunistickou část a západní na nacistickou. Berlín ve 30. letech mnohdy stál na pokraji občanské války, v tom dozajista viděli naši komunisté lákavý předobraz k vyhocení situace. Na podzim roku 1929 proběhla na Ostravsku velká stávková horníků, roku 1930 zase proběhla v Oloví stávková sklářů. Skláři nechali vyhasnout pece a roztavená sklovina vytekla ven do dílen. Výsledek byl ten, že se továrna zavřela a přesunula výrobu jinam. Velkým úskalím tehdejších Socialistických stran byl fakt, že se snažili velkou nezaměstnanost řešit, bohužel je už nenapadlo nezaměstnané nějak sdružovat. Napadlo to bohužel komunisty, kteří je začali organizovat do hnutí nezaměstnaných. Šli tak daleko že vyhlásili 6. březen dnem nezaměstnaných. Pokusili se dokonce ovládnout Václavské náměstí, zasahovat muselo na 500 policistů. 20. dubna byly zorganizovány tzv. Rudé letnice u Radotína. Pochod šel z Kosoře do města, kam měli vstup zakázaný. Vůdce davu, Václav Kopecký, (Václav Kopecký po roce 1945 stává ministrem informací) vedl dav i přes výzvy četnictva dál. Četníci pak vystřelili a zranili 4 – 5 dívek. KSCŽ tento incident pojmenovala jako „střílení do demokracie“. Následuje incident v Duchcově, a nakonec nechvalně známý Frývaldov. Demonstrující se dostali do stejné situace jako v případě Duchcova nebo pochodu z 20. dubna. Tento zásah měl na svědomí tentokrát osm mrtvých a třináct těžce zraněných. Proti tomuto zákroku stála celá řada kulturních osobností jako např. Ivan Olbracht, Marie Majerová, F. X. Šalda, básník Josef Hora, Adolf Hoffmeister, Jaroslav Ježek a mnoho dalších.¹⁹ U vyjmenování známých osobností, které byly proti takovým zákrokům, uvádí historik Zdeněk Kárník ve své knize *Malé dějiny Československé* nelichotivé slovíčko „levicový“. Proti tomu se musím trochu ohradit. Zdeněk Kárník zapomíná, že v té době byla levicovost a) módou, b) něčím jiným, než je pozdější chápání slova „levicový“. Ve 30. letech byla velká krize

¹⁸ Zdeněk KÁRNÍK, *Malé dějiny Československé*. Praha 2008, s. 277

¹⁹ Zdeněk KÁRNÍK, *Malé dějiny Československé*. Praha 2008, s. 272-283

a přišla pro nový stát velmi rychle po velké válce a ač se Československa nedotkla tolik jako třeba Francie, Belgie či Německa, dopad to byl jistě velký, davů nezaměstnaných si musel všimnout i slepý, nehledě na chudinské kolonie ve městech. A v tomto okamžiku přichází mrtví a zranění, z čehož se obě kategorie týkají bohužel i dětí. Tyto incidenty hluboce otřáslý nejen umělci, ale i prezidentem Tomášem Garrigueem Masarykem, který požadoval po ministru vnitra Juraji Slávikovi²⁰ ukončení takové politiky.

Podtrženo, sečteno, demonstrace si vyžádaly na 30 mrtvých a mimo jiné také podpůrná opatření řešící podporu nezaměstnaných. Začala se ještě více než dosud, řešit infiltrace do radikálních skupin, jak levicových, tak pravicových. Také na demonstrace se začínali nasazovat již zkušení četníci (většinou rekrutování z řad legionářů). Ohledně těchto bouří se s jízlivostí sobě vlastní vyjadřoval i historik Jan Slavík, který poukazyval na zajímavý přírodní úkaz, kdy mezi demonstranty se nikdy přímo nenacházeli předáci a v podstatě i hlavní štváči z řad komunistů. Mezi ně patřil i výše zmíněný Kopecký, toho navíc chránil jeho post, byl totiž členem vlády. 30. léta byla prostě divoká.

Vzdor tomu, že je hra *Caesar* situována do antického prostředí, není o Benitu Mussolinim a jeho černokošiláčích. Voskovec s Werichem jako Bulva (Voskovec) a Papullus (Werich), zastupují lid římský a jako s takovými se s nimi poprvé setkáváme ve vězení. Hra poukazuje na politické machinace a hry, Caesar je zobrazen jako stárnoucí muž, který pod kyrysem skrývá sádlo²¹, kterého podvádí Kleopatra snad s polovinou Říma. Caesar jako zrádce republikánských idejí mimo jiné zpívá píseň o odzbrojení (jedno ze dvou hlavních témat na konferenci v Ženevě roku 1932). Proti němu stojí Marcus Antonius jako příkladný oportunist a milenec Kleopatry. Následuje dvojka Cicero a Brutus, Ciceron se ukazuje jako ukázkový populist, takový do sebe zahleděný nacionalistický politik, který měl rozhodně celou plejádu předloh. Jedna možnost je třeba Václav Klofáč, ale nejvíce sázím na dobového enfant terrible Československé politiky, což není nikdo jiný než člen strany Národních socialistů, Jiří Stříbrný. Stříbrný byl jedním z mužů 28. října, později rekordman v politických skandálech a korupčních kauzách, nakonec byl ze strany Národních socialistů vyloučen. Stříbrný vlastnil bulvární – proti hradní plátek „Polední listy“. Stříbrného Polední listy nejdříve ignorovaly jakékoliv hry Osvobozeného divadla a když je vzaly na vědomí a rozhodly se o nich psát, činili tak

---

²⁰ Jiří VOSKOVEC, *Klobouk ve křoví*. Praha 1965, s. 127

²¹ Jaromír PELC, *Meziválečná avantgarda a Osvobozené divadlo*. Praha 1981, s. 94

veskrze negativně. Stříbrný založil roku 1927 svou politickou stranu s názvem, *Slovanská strana národně socialistická*, později přejmenována na *Radikální strana – slovanští socialisté*. Stříbrný se po svém vyloučení od Národních socialistů začal orientovat na extrémní pravici, konkrétně tak činil skrze osobnost legionářského „hrdiny“ Radola Gajdy (roku 1928 náčelník generálního štábu Československé armády), s nímž roku 1929 založil *Ligu proti vázaným kandidátkám*.²² Nakonec se ukotvil název strany z roku 1930, *Národní liga*. V tomto kontextu Cicerovo heslo ve hře: „*My Řím nedáme! Radši ho zbouráme!*“²³“ mluví jistě za vše, dle mého názoru odkazuje na to, že Stříbrný, ač muž 28. října, se nebojí a ani nestydí v případě vlastního prospěchu nahlodávat pilíře na kterých stál nový stát.

Krom aktuální roviny a narážek se v *Caesarovi* začínají vyskytovat čím dál tím větší absurdity, skoro jako protiklad k aktuálnímu dění, jako by se snažili hry odlehčit něčím nadčasovým a naprosto absurdním, divokým a bouřlivým, kde čas neznamená vůbec nic. V případě *Caesara* jsou to sny, které vypráví v egyptském chrámu Papullus Bulvovi. Jan Werich, dle vzpomínek Jiřího Voskovce, každé představení sny upravoval a hnal je do absurdnější a obludnější rozměru²⁴.

Hry Osvobozeného divadla nejsou jen mistrně vycizelované dialogy, ale také neodmyslitelná hudební stránka a texty písní. Papullus s Bulvou vstupují na jeviště s písní „*Pochod plebejců*“. Refrén pochodu zní: */Na nás neplatí/ Ni pouta, okovy ni řetězy/ Pouta zrezatí/ A svoboda v řetězech nevězí! / Ta spoutat se nedá/ Vždycky bourat se dá hlavou! / Pouta zrezatí/ Staré železo na nás neplatí! /*

V předposledním obrazu zazní pak píseň *Evropa volá*. Tato píseň naráží na stupňující se napětí v Evropě a nic neřešící konference. V polovině písně se zvedne opona a za ní je satirická mapa Evropy, kde je Evropa zobrazena jako ležící žena. Mapu namaloval Adolf Hoffmeister, o čtyři roky později namaluje další satirickou mapu Evropy pro hru „*Rub a líc*“, ta bude mnohem divočejší a katastrofičtější, oproti ní vypadá mapa z „*Caesara*“ jako selanka (viz. Obrazová příloha 1). Další ukázka z textu *Evropa volá*: */Přitom na pravou nohu si naříká, že jí bota není dost veliká/*, je přímá narážka na Mussolinovskou Itálii. Následují verše:

---

²² Zdeněk KÁRNÍK., *Malé dějiny Československé*. Praha 2008 s. 273

²³ Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1982, s. 284

²⁴ Jiří VOSKOVEC, *Klobouk ve křoví*. Praha 1965, s. 129

*/Tím, že ji v životě bolest mučí/ A že jí v břiše kručí, /Vinna je bludná ledvina, /Uleví se jí na prsou, / Když se ty franky semhle odnesou. / Ač se v moři noří, /Už jí sukně hoří. – plamenem je zachvácen Sovětský svaz / Proto ta teta, kdysi bohatá, / S librami od ní chvátá, - Velká Británie / Už po ní nešťěkne ani pes. /A Evropa nařiká potichu:/ Anglie mě nechala ve štýchu! / Tato satirická píseň tedy poukazuje na aktuální politické dění, a především na Ženevskou konferenci Společnosti národů konající se roku 1932, na které především šlo o dvě témata – odzbrojování a reparace. Výsledky jednání této konference byly pro Edvarda Beneše, který hájil Československo, zdrcující, zatímco Rakousku byly reparace odpuštěny, tak Československá republika byla i nadále nucena platit svůj „liberační dluh“ za osvobození. Dalším tématem bylo samozřejmě odzbrojení. Jednání byla vleklá, největším oříškem byla nestabilní německá wíemarská republika. Problém, který Dr. Beneš spatřoval ve wíemarské republice, bylo porušování Versailleské smlouvy o odzbrojení Německa. Británie tlak na Německo odmítala, Beneš nakonec shrnul jednání těmito pragmatickými slovy: „Velmoci se nikdy nebudou angažovati pro právo tam, kde to není v jejich zájmu...“²⁵. Každopádně poté, co Dr. Edvard Beneš, tehdejší československý ministr zahraničí, slyšel text písně „Evropa volá!“, opravdu se rozzlobil. V první chvíli dokonce uvažoval o zákazu *Caesara* dále hrát, nakonec ho jeho spolupracovníci uklidnili a Edvard Beneš nakonec uznal, že zákaz by byl kontraproduktivní²⁶.*

Ohledy na spojence V+W opravdu neberou. V *Caesarovi* je na konci i linka ze současnosti, kdy se Papulla s Bulvou znovu sejdou po mnoha reinkarnacích a zavedou řeč i na Evropu:

BULVA: „...ale Evropa! Ona Evropa odjakživa byla záletná a byla pod vlivem nějakého mužského.“

PAPULLUS: „už tenkrát, jak Zeus se převlékl za býka unesl ji! To byla malá ostuda?“

BULVA: „pak držela s Caesarem...“

PAPULLUS: „v patnáctém století s papeži...“

BULVA: „... také s Napoleonem...“

PAPULLUS: „... za války měla čtrnáct bodů s Wilsonem...“

BULVA: „... teď na ní bere Hitler...“

---

²⁵ Jindřich DEJMEK, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata: část první: revolucionář a diplomat 1884 – 1935*. Praha 2006, s. 544

²⁶ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*. Praha 1995, s. 92

PAPULLUS: „... jenže ona ho nechce.“

BULVA: „Ona Evropa už je stará. Léčí se sice, ale není to nic platné. Takhle to s ní přece nejde dělat.“²⁷

Hra *Caesar* měla 191 repríz, je to na počet repríz nejúspěšnější hra z pera Voskovce a Wericha. Co stálo za úspěchem *Caesara*? Zaprvé to bude jak přesné pojmenování situace, tak konkrétní satira, diváci v jednotlivých charakterech poznávali kauzy a politiky, které velmi dobře znali. Druhým klíčem k úspěchu bylo jistě pojmenování a zkarikování neveselé situace na domácí scéně - nezaměstnanost a dva sílící extrémní, na jedné straně extrémní levice s komunisty, kteří by tak rádi krvavé střety po vzoru Berlína, na straně druhé extrémní pravice, kterou chtěl dokonce sjednotit i sám Kramář. Za hranicemi zase jde tušit konflikt a napětí. Bortící se německá wíemarská republika, jejíž hlavní město je pohlcováno občanskou válkou a která začíná zbrojit, smlouva, nesmlouva. V Itálii řadí černé košile. Británie se zase ukazuje jako nespolehlivý spojenec.

Jak se dá tohle zvládnout? Jedině s humorem, který vyhláší válku pseudovlastencům, fašismu a z toho vyplývající blbosti.

[1] obr. Miloš Nedbal jako Julius Caesar

[2] obr. Miloš Nedbal jako Julius Caesar, tanec s plynovými maskami

[3] obr. Satirická mapa Evropy, vyhotovená Adolfem Hoffmeisterem

[4] obr. Miloš Nedbal jako Caesar podrobující se ukrutné masáži V+W

Robin Zbojník, pohádka o 10 obrazech

Sezóna 1932 – 33 byla pro Voskovce a Wericha velmi náročná. V létě se natáčel film „Peníze nebo život“ a divadlo si žádalo novou hru. Oba klauni byli velmi vyčerpaní a hledali inspiraci, kde jen mohli. V té době se jim dostala do ruky kniha Františka Chudoby „*Pod listnatým stromem*“, ve které je zaujala postava Robina zbojníka²⁸. I příběh je zaujal, a tak vznikla nová hra - taková satiričtější pohádka. Jiří Voskovec vzpomíná, že byli velmi vyčerpaní a nesedly jim jejich role Herbert Trouba – Jan Werich a Barnabáš Roura – Jiří Voskovec. *Robin zbojník* v sobě nese prvky tvorby Williama Shakespeara, kterého oba dva celoživotně obdivovali, viz. například pozdější Werichův „Dopis

---

²⁷ Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1982, s. 354-355

²⁸ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*. Praha 1995, s. 92

bardovi“ z roku 1964²⁹. Od Shakespeara si vypůjčili i postavu skřítky Puka (Sen noci svatojánské), který z tlustého, plešatícího a předčasně zestárlého lorda Broadcastinga udělá díky kloboučku, obávaného Robina zbojníka. Hra neměla u diváků valný úspěch, ačkoliv si ji kritika chválila více než *Caesara*. Jindřich Vodák se například o *Robinu zbojníkovi* vyjádřil, že je ze všech dosavadních her V+W „nejshakespearovatější“³⁰. Neúspěch u diváků si lze možná vysvětlit tím, že po *Caesarovi* působí *Robin zbojník* méně výrazným dojmem, vtipný je, má mnoho skvělých momentů, ale opravdu působí stejně unaveně jako jeho tvůrci. Jiří Voskovec byl zpětně nespokojen i s obsazením rolí, krále Edwarda hrál E. Bolek, kterého přetáhli z divadla E. F. Buriana a krále zahrál prý nevalně³¹. Nicméně ani v *Robinu zbojníkovi* nechybí politické narážky, zejména na Národní socialisty, viz. Úryvek:

JOHANNA: *„Já chtěla bych jinocha, jenž s bídou lidu cítí
A jeho bohatství je prosté polní kvítí.
Pod nosem mužný knír, na hlavě bujnou kštici,
Hlas jako polnici za pravdu bojující!„*

BROADCASTING: *„Ona by chtěla národního socialistu.“³²*

Dále si dělají legraci z politické rétoriky, z bezbřehého populismu a planých slibů. Tedy věcí, které se v politice zakořenily jako škumpa – také se jich zbavuje a zaplevelují území kolem sebe pomocí jedovatých oddenků. Výuka populismu se odehrává v rozhovoru mezi Boleslavem (bratrem krále) a Šerifem. Šerif Boleslava učí, co slíbit lidem a tím je zburcovat, aby mohl udělat státní převrat, zatímco jeho bratr Edward je na válečném tažení.

ŠERIF: *„Ty musíš mít jiné šlágry. Podívej se, jaká je doba. Král s vojskem je nezvěstný. Chleba nejní, cukr nejní, droždí nejní, jenom tuřín. Chytni to za ten tuřín, uvidíme dál.“³³*

V *Robinu zbojníkovi* se Voskovec s Werichem jakoby oklikou vrací před *Caesara*, kritizují politickou realitu, ale tak obecně bez vášně, naléhavosti a barevnosti, která byla vidět v předchozí hře. *Robin zbojník* měl 82 repríz, a nakonec se kvůli nezájmu publika musel přestat hrát a byl nahrazen nově přestudovaným *Caesarem*. Co se však hře nedá

---

²⁹ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Korespondence II*. Praha 2017 s. 85-91

³⁰ Jaromír FARNÍK – Vladimír JUST – Pavel TAUSSIG – Jakub ŠKORPIL, *V+W=100, Vždy s úsměvem*. Praha 2005, s. 22

³¹ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*. Praha 1995, s. 92

³² Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1982, s. 165

³³ Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1982, s. 173

upřít, je vynikající hudba Jaroslava Ježka. Jak Jaroslav Ježek stíhal komponovat a vymýšlet choreografii baletů, mi zůstává utajeno. Muselo to být naprosto zběsilé tempo, zadání hudby prý často vypadalo takto: „*Ježuro, na tenhle text udělej hrozně melodickou, prostou písničku, aby to moh' Franta Černý zazpívat, poslední dvě řádky se budou opakovat jako sborový refrén a pak to všechno přejde v doprovod k němohře, který by měl vypadat jako Walt Disneyův cartoon*“³⁴. A tak se ve *Robinu zbojníkovi* můžeme setkat s písní, která patří do zlatého fondu Osvobozeného divadla, *Na shledanou v lepších časech*. Tato písnička je pro mě esencí role klaunů. Procházejí časem, různými obdobími, válkami, absurdnostmi historie, ale čas jsou jen kulisy – posláním klaunů je ukazovat na absurdity a blbosti života, v našem novodobém kontextu i na to, že ta Havlova „blbá nálada“, jako terminus technicus, se dá přeprat. Klauni, kteří vždy hledají ten lepší čas, kdy budou moci být tam za mořem piva, vyhřívat se na sluníčku a jíst celý, ne půl parku.

/My dva nic nemáme/ nic neznaménáme/ ze století do století jdem/ ti co něco mají/ ti nám nic nedají/ tak hledáme zaslíbenou zem/ - tak si zpívají Trouba s Rourou ve svém věčném hledání noclehu. Tato píseň, stejně jako spousta dalších písní V+W byla velmi populární a dostala se velmi rychle do povědomí lidu. Jak vzpomíná má babička, zpívala se i v neradostném osmičkovém roce 1968 a tak přispěchali soudruzi s ideovým vysvětlením písně, aby jak říká zasloužilý komunista ve filmu *Bílá paní*, lid „nepropadal náladám“: píseň ta prý je komunistická (jaká jiná by také mohla být, chce se člověku prohlásit s ironií v hlase) a v části písně */Všichni se sejdeme, až svou zem najdeme/* má být spatřován Sovětský svaz, to dá rozum. Toto prohlášení je samozřejmě naprosto nehorázné a neskutečně rozčílilo jak Jana Wericha, tak i Jiřího Voskovce za oceánem. Sám Jiří Voskovec říká naprosto jasně: „*Ta zem je v čase a nikoliv v geografii. Robin zbojník, je poetický, symbolický a nikoliv ideologický.*“³⁵ A tak se dostáváme k poměrně složité otázce, zda zpětně neinterpretujeme některé události a narážky z našeho současného pohledu. Zmiňuje to i Schonberg, když vede rozhovor s Jiřím Voskovcem. Líbí se mu scéna z *Caesara*, kdy je lev na kolečkovém křesle, s berlemi v klíně, samotnému mu to připadalo jako skvělá metafora Mnichova, až na to, že *Caesar* byl napsán ve dvaatřicátém roce. Tomuto svádívému nešvaru, je těžké se vyhnout.

Z Robina zbojníka, pochází také bluesová píseň *Proč nemohu spát*, která byla oblíbenou písničkou Jiřího Voskovce. Podtrženo, sečteno. *Robin zbojník* je dobrá pohádka se

³⁴ František CINGER *Šťastné blues aneb z deníku Jaroslava Ježka*, Praha 2018, s. 160

³⁵ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*. Praha 1995, s. 93

špetkou satiry, Troubovi a Rourovi není věnován dostatek prostoru pro pořádnou klauniádu a příběh je překotný a pak rychle ukončený jako když utne. Souhlasím s Jiřím Voskovcem, že tato hra není jedna z nejvydařenějších. Publikum mělo stejný názor a jak jsem už psala výše, musel být nakonec místo ní nasazen přepracovaný *Caesar*.

[5] obr. Všichni účinkující Robina zbojníka zachyceni na fotografii

Peníze nebo život? Filmové dilema

Na začátku si dovolím udělat krátký filmový exkurs. Voskovec a Werich byli velcí fanoušci filmu. Jan Werich, jako bývalý filmový recenzent a přítel Miloše Havla, měl k filmu vždy blízko. Jiří Voskovec, stejně jako Jan Werich, chodíval v dětství a mládí často do biografu na americké westerny. Největším Československým filmovým magnátem byl již zmíněný Miloš Havel a jeho Lucerna film. Než přejdu ke druhému filmu, V+W, dovolím si krátkou filmovou statistiku, kupříkladu se v roce 1937 odehrálo v českých zemích na 1636 představení, Slovensko a Podkarpatská Rus byli slabší, tam bylo pouze 208 představení. Československo stálo, co se kinofikace týče na předních místech Evropy.³⁶ A teď o samotném filmu, důvodem narychlo udělané hry Robin zbojník, byl ten, že v létě roku 1932 natáčeli V+W v pořadí svůj druhý snímek „*Peníze nebo život?*“

Zápletka filmu je jednoduchá, nezaměstnaný zlodějíček Tonda (Jan Werich) se zaplete, samozřejmě naprostou shodou náhod, do krádeže náhrdelníku. Ten samý den potkává svého bývalého spolužáka Pepíka (Jiří Voskovec), který se snaží velmi neefektivním a až klaunským způsobem spáchat sebevraždu kvůli nevěře své ženy. Tonda, který se v parku původně snažil ukrýt kradený šperk, Pepíka zachrání a ten, na důkaz své vděčnosti, pozve Tonda na večeři přímo do jámy lvové – středu své i manželčiny rodiny. Při setkání s rodinou se ukazuje až divadelní avantgardnost, rodina sedí a vydává pouze zvířecí zvuky divokých šelem. Tonda se stále snaží ukrýt šperk a omylem ho ukryje do kytice, kterou dá milenec nevěrné manželce Pepíkově. Pak nastává divoká honička, kdy Pepík s Tondou honí milence, od kterého chtějí zlatý šperk a Tonda s Pepíkem zase honí parta zlodějů, kterým Tonda na začátku snímku šperk uzmul.

Scénář filmu původně vypadal jinak, musel být pozměněn neb si Voskovec s Werichem v kině uvědomili, že se vlastně na „svůj“ film dívají, ale nebyl jejich, jednalo se o film

---

³⁶ Zdeněk KÁRNÍK., *Malé dějiny Československé*. Praha 2008 s. 120

francouzského režiséra René Claira, „*At' žije svoboda*“³⁷. Scénář se tedy přepracoval a zůstala tam jen jedna podobná scéna, a to scéna v muzeu. Na začátku kapitoly jsem popisovala, jak se Voskovec s Werichem chodili dívat do biografu na americké filmy. Tato jejich vášeň se nápadně ukazuje v „*Peníze nebo život?*“. Němé skeče, jak vystřížené z Laurela a Hardyho (scéna na potápějící se loďce), se prolínají s typickou klauniádou Voskovce a Wericha (pokus Voskovce o sebevraždu), včetně hry se slovy (hledání hesla do sejfů – Kynžvart). Oproti „*Pudru a benzínu*“, kde ještě byli V+W ve druhé části filmu, alespoň na chvíli v divadelních maskách, je „*Peníze nebo život?*“ už více filmovým počinem, i když si jistou „jevištnost“ ponechává. Nosná myšlenka celého filmu je, jak hezky shrnul Jan Werich, tato: „...*on to může být také osud, který člověka přepadne, aby se rozhod: buď pro peníze – čili blbej život, nebo pro fajn život – bez peněz, poněvadž zkrátka peníze zblbnou život*“³⁸. Osobně by mě zajímalo, jak s takovým přístupem platili složenky, ale nesmíme pominout, že film se odehrává v aktuálním čase roku 32, snímek ukazuje jak finanční krize, dělá z lidí zloděje a jak je touha po penězích může zničit nebo dohnat na morální dno. To například ukazuje scéna v muzeu. Jan Werich jako Tonda si prohlíží všelijaké exponáty a u každého odhaduje cenu. Jiří Voskovec jako Pepík se mu snaží vysvětlit, že má krása nevyčíslitelnou hodnotu, Tonda to nechce pochopit do chvíle, kdy přes vitrínku zahlédne mladé slečny. Tonda najednou obrátí a koukaje na dívky říká: „*Ty pořád peníze, peníze. Copak nevidíš, jak jsou pěkný, hezký, krásný?*“³⁹. Tedy zpátky k Werichovu prohlášení o penězích. To, co mi dnes vnímáme možná s úsměškem a jako extrémně levicové až možná naivní, mělo ve 30. letech jiný kontext. A nelze na to nazírat dnešní optikou. Samotná avantgarda byla levicově zaměřená, inspirací pro umělecké skupiny, namátkově třeba Devětsilu, byla Francie a SSSR, tedy levicově smýšlející země. I vzhledem k ekonomické krizi, kdy po cestě do práce byli Voskovec s Werichem svědky zástupů nezaměstnaných, na okrajích Prahy byly chudinské kolonie, kam se ani četníci neodvážili vejít a nůžky mezi chudou a bohatou vrstvou byly rozevřeny dokořán. Nehledě na fakt, že masy navrátilších se legionářů sháněly práci, jak se dalo, a ne všichni chtěli svůj život spojit s nově vzniklou Československou armádou. Další problém představovala i redukce v počtech vojska.

Film byl obecně přijat vcelku dobře. Co ale divákům opravdu utkvělo v paměti, to byla hudba Jaroslava Ježka, při ukázkové klauniádě v loďce, která se

---

³⁷ Jiří VOSKOVEC, Jan WERICH, *Nikdy nic nikdo nemá... 1929 – 38 (II.)*, Praha 2001, s. 127

³⁸ Jiří VOSKOVEC, Jan WERICH, *Nikdy nic nikdo nemá... 1929 – 38 (II.)*, Praha 2001, s. 127

³⁹ Snímek „*Peníze nebo život?*“, 1932

neobejde bez pádu obou do vody. Hraje píseň „*Rej vážek*“. V závěru filmu, kdy se oba hrdinové rozhodnou, že peníze nepotřebují tolik, jako dvě děvčata se zopakují píseň, která ve snímku zazněla, když se čtveřice uvidí po druhé „*Život je jen náhoda*“. Píseň nazpívaly Ljuba Hermannová a Hana Vítová. Co se týče filmové produkce roku 1932, bylo vydáno 22 československých filmů různé kvality a tematiky. Například Vlasta Burian uvedl rovnou dva divácky úspěšné filmy a to „*Lelíček ve službách Sherlocka Holmese*“ a „*Anton Špelec, ostrostřelec*“. Je dobře si povšimnout, že ani jeden z Burianových filmů se nesoustředí na aktuální situaci, a dokonce ani na aktuální dobu, Burian je zasadil do období Rakouska – Uherska. Obdobně se zachoval i Karel Hašler, který se postaral o hit roku 1932, kdy ve filmu „*Písničkář*“ zazněla píseň „*Ta naše písnička česká*“, děj filmu je opět zasazen do období Rakouska – Uherska. Politickou situací nebo krizí se nezabývá žádný z filmů, natočených toho roku. Zajímavým kinematografickým počinem na svou dobu je však snímek *Extase*, Gustava Machatého, který vzbudil poprask svou explicitní erotikou.

[6] obr. Filmový plakát k filmu *Peníze nebo život*

Svět za mřížemi – Americký exkurs

Po filmu „*Peníze nebo život?*“, přichází hra *Svět za mřížemi*, na jejímž textu poprvé a také naposledy spolupracovali V+W s Adolfem Hoffmeisterem, se kterým neměli zvláště po válce dobré vztahy a rádi ho ve své soukromé korespondenci titulovali jako Hovnomajstra. V *Caesarovi* přenesli V+W konec hry do současnosti, na to navázal *Svět za mřížemi* aktuálností doby, kterou drží celou hru. Sami v předmluvě zmiňují, že i Shakespeare by možná dal přednost dramatické malebnosti současnosti před skotským bájeslovím či římskou historií.⁴⁰ V předmluvě ke hře je pro mne zajímavé uvědomění: „*Věříme pevně, že smích je na divadle pádnějším argumentem, silnějším protestem a zdravějším posílením než trpká grimasa nebo zamračená hrozba*“⁴¹. Voskovec s Werichem si začínají uvědomovat, že to nejlepší, čím mohou posílit své obecnstvo, je humor, ne depresivnost, ne ignorace faktu, ale zesměšnění zla, jenom smích dokáže zlo zničit. Zárodky tohoto uvědomění spatřuji již v *Caesarovi*, ale ve *Světě za mřížemi*, kde si i zkouší aktuální čas, jako by si svou premisu potvrdili.

⁴⁰ Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1982, s. 363

⁴¹ Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1982, s. 365

Děj se odehrává v Americe, za prohibice (nápad Adolfa Hoffmeistra), skoro se zdá, jako by polovinu roku 1932 ovládla Amerika. Voskovec a Werich hrají postavy dvou zakutaných klaunů, kteří nesou jména Hej a Rup. Zajímavá je postava Poctivého strážníka, který měl reálný předobraz. Jiří Voskovec četl noviny a narazil v nich na zprávu z Belgie, ve kterých byl popsán případ, kde se korupčníci snažili „uklidit“ poctivého policistu tak, že ho povyšovali stále výš, policista ale místo přimhouření oka korupčníka, který ho povýšil, okamžitě zavřel, takže skandál rostl do obřích rozměrů⁴². Poctivý strážník je v podstatě personifikací zákona, dá se lehce obejít, je nepružný a může se snadno zneužít pro nekalé úmysly. Jeho protikladem je Nepoctivý civilista, zpovzdálí sleduje dění a pak zasáhne a vnukne nějakou nečestnou myšlenku už tak nečestným postavám. Postava básníka Apollo Ruma, holdující z plna hrdla alkoholu, a tedy odpůrce prohibice, má být poctou Vítězslavu Nezvalovi⁴³. Není bez zajímavosti, že tuto hru si zvolil prezident Masaryk k navštívení, ohromně se mu líbila, jen prosil V+W, aby jeho návštěvu nezneužili ke své vlastní propagaci. V+W jeho přání vyplnili. Masaryk se prý k představení vyjádřil takto: „*Ti hoši jsou nadaní, ten Voskovec je vzdělán!*“⁴⁴. Tentokrát byla hra přijata obecně vřele, kritika byla zdrženlivější. Nejvíce byl však uražen Julius Fučík, který předtím psal ódy na Caesara. To, že si dělali V+W legraci z pětiletky mu velmi leželo v žaludku a ve svém časopise Tvorba se k tomu také náležitě vyjádřil.⁴⁵

[7] obr. V+W jako Hej a Rup

---

⁴² Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*. Praha 1995, s. 94

⁴³ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*. Praha 1995, s. 96

⁴⁴ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*. Praha 1995, s. 95

⁴⁵ Jaromír FARNÍK – Vladimír JUST – Pavel TAUSSIG – Jakub ŠKORPIL, *V+W=100, Vždy s úsměvem*. Praha 2005, s. 25

Politický kontext

Než přistoupím k následující hře „*Osel a stín*“, chtěla bych nejdříve uvést politický kontext. Má bakalářská práce souvisí s bojem proti nacistické a fašistické propagandě. Zatím jsem se skrze hru *Caesar* pouze dotkla problematiky silícího nacionalismu a fašismu, teď je však čas trochu rozvést, co se dělo v Německu a potažmo i v Československu. I u nás, stejně jako v celé Evropě, byl nacionalismus na vzestupu. Sociologický slovník definuje nacismus jako: „...běžně používaný zkrácený výraz pro *nacionální socialismus*“⁴⁶. Dále také upozorňuje, že na rozdíl od marxismu, je nacionální socialismus kognitivně chudší a spíše se jedná o emocionálně laděné přesvědčení⁴⁷. Na to navazuje například Dagmar Moravcová ve své knize *Výmarská republika*, tam naznačuje, že důvodem nestability ve Německu nebyla tak úplně hospodářská krize, jako spíše psychologický efekt d'ábelského reparačního kruhu a porážky, která byla pro německou psychiku devastující.⁴⁸ K nestabilitě rozhodně přispěla hyperinflace, která téměř ochromila ekonomiku. K říjnu roku 1923 stála libra másla skoro šest bilionů marek, svědectví o hyperinflaci poskytuje ve své knize *Černý obelisk* E. M. Remarque, kde se hlavní hrdina rozčiluje, že pokud nedostane přidáno dopoledne a neprodleně se neodebere do obchodu, tak už odpoledne na kravatu nebude mít. Navzdory neveselé situaci se podařilo tehdejšímu německému ministru financí za pomoci stáhnutí oběživa a drastických úspor ke květnu 1924 stabilizovat marku a krýt jí zlatem⁴⁹.

Ze všeobecné nespokojenosti a negativních emocí se snažil politicky těžit celá „zlatá dvacátá léta“ i Adolf Hitler se svou NSDAP. Hitler začínal v DAP (německá dělnická strana), kterou roku 1920 změnil na později proslulou NSDAP⁵⁰. O tři roky později měla NSDAP 55 000 členů, a tak Hitler usoudil, že je čas na vlastní armádu - vznikla SA. Vlastní armáda přivedla Hitlera na myšlenku, že je třeba sjednotit vzhled sympatizantů NSDAP nějakou uniformou. Podařilo se mu ukořistit bývalé německé uniformy určené do tropů, a protože nešlo přiznat, že ta nehezká hnědá barva je v podstatě z nouze ctnost, přispěchal s vysvětlením, že uniformy mají barvu jako rodná půda Německa a přisoudil Německu hnědou barvu. Roku 1923 se pak Hitler pokusil o tzv.

---

⁴⁶ Rainer C. BAUM, *Nacismus*, Sociologická encyklopedie, 7. 2. 2018
<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Nacismus>, (29. 4. 2020)

⁴⁷ Rainer C. BAUM, *Nacismus*, Sociologická encyklopedie, 7. 2. 2018
<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Nacismus>, (29. 4. 2020)

⁴⁸ Dagmar MORAVCOVÁ, *Výmarská republika*, Praha 2006, str. 124.

⁴⁹ Koop VOLKER, *Nacionální socialismus*, Praha 2012, s. 15

⁵⁰ Koop VOLKER, *Nacionální socialismus*, Praha 2012, s. 16

Pivní puč, kdy v pivovaru obléhal nestraničskou bavorskou skupinu Gustava von Kahra a vyhlásil „národní revoluci“. Snaha o puč byla rychle potlačena, Hitler si odseděl jen 5 měsíců z původních 5 let, nicméně NSDAP a KPD (německá komunistická strana) byly zakázány. Během své krátké internace sepsal Hitler svůj nechvalně proslulý manifest *Mein Kampf*. O rok později Hitler znovu založil NSDAP a dodal jí i nacistický pozdrav okopírovaný od Mussoliniho. Není bez zajímavosti, že Mussolini na oplátku převzal pruský pochod pod názvem „passo romano“.⁵¹ V červnu roku 1929, se odehrály naprosto zásadní události, které Hitlerovi nahrály do karet. Spojenci navrhli Young Owenův plán, který rozložil Německu reparační splátky až do roku 1988! Je těžké si i jen představit, jak musela zapůsobit, pro už tak zraněnou psychiku Němců zpráva, že reparace budou platit další 3 generace. Další událostí byl pád newyorské burzy, díky kterému nemohlo Německo dále splácet své válečné dluhy. Z následné krize nejvíc profitovala NSDAP, které se strach, deprese a vztek hodil. Hitler tyto negativní emoce přetavil ve svůj úspěch. V listopadových volbách 1932, zvítězila NSDAP s 33,1 %. Veškeré koaliční snahy Von Papena o Hitlerovo vstoupení do vlády ztroskotaly, a tak byl Hitler 30. ledna 1933 jmenován říšským kancléřem. A Evropa měla brzo poznat, že zneuznané malíře pokojů s chaplinovským knírkem není radno podceňovat.

A co o Hitlerových ambicích soudil Československý tisk? Tak namátkou redaktoři Peroutkovy Přítomnosti se dokonce vypravili na čas voleb roku 1932 do Berlína, kde poměrně podrobně zkoumali i náladu voličů. Toto svědectví považuji za velice důležité, protože ukazuje smýšlení tehdejších lidí a marné naděje, které do Hitlerova zvolení vkládali. Například, redaktor se ptá panské v hotelu, koho bude volit: Nejdříve se zdráhá odpovědět a pak ukáže na časopis, na jehož titulní strana je fotografie Adolfa Hitlera. Na další redaktorovo naléhání se rozpovídá a vyjádří naději, že: „... *by to bylo zase všechno v pořádku. Všichni mladí lidé by šli k vojsku, zmizeli by z ulic, udělali by v továrnách místo těm starším a nebyla by nezaměstnanost, a to Hitler dokáže*“⁵². O rok později, podala Přítomnost svědectví o realitě po volbách, ze kterých vyšel Hitler jako říšský kancléř. V únorovém čísle, v článku „Návštěva u vítězů, politika skoro jako divadlo“, zachycuje redaktor atmosféru v pohraničním hornoslezském městě a všimá si zajímavého fenoménu. Obyvatelé jejichž mateřskou řečí je polština se snaží o němčinu, ve fáborkami vyzdobeném hospodském sále hltají ve špatně šitých uniformách každé Hitlerovo slovo,

---

⁵¹ Koop VOLKER, *Nacionální socialismus*, Praha 2012, s. 18

⁵² *Přítomnost: nezávislý týdeník*, ročník 9., 1932, č. 11, s. 166

které vyřvává z rozhlasu. Redaktor dodává, že sedláci, o kterých ještě před dvěma lety panovalo přesvědčení, že jsou nejuvědomělejší marxisté, se najednou přiklání k Hitlerovi⁵³. Asi nejpůsobivější je líčení, jak se propaganda dostává k dětem. Děti recitují báseň o statečných SA - mužích a zlých, teď už mrtvých komunistech, jako kulisy jim slouží hakenkreutz a bojovná hesla (sie auch träger deutscher artwerde deutscher Sturmsoldat), na recitující pětileté a sedmileté děti se dívají jejich rodiče a prarodiče, autor si všiml že všichni jsou z nižších sociálních vrstev. Pak následuje divadelní hra „Braune helden“ (doslova hnědí hrdinové), kde jsou velice explicitní násilné scény, při každé takové scéně děti jásají, redaktor popustil v textu proud emocí a přiznává, jak neveselý je to pohled.⁵⁴ V další části článku je popsán téměř geniální způsob, jak cílit propagandu na válečné veterány – takové divadlo pro dospělé. V putovní výstavě „Deutsche Front“, jsou tři ohromné plastické mapy, znázorňující francouzská bojiště za velké války. Kolem map jsou shromážděni davy vysloužilců, kteří horlivě ukazují za pomoci světýlek, kde jim padli kamarádi, kde byli raněni nebo kde uvízli na celé měsíce v zákopovém bahně, z jejich řeči se vytratila hrůza ze smrti a zabíjení a nahradila je nová slovní zásoba plná hrdinské smrti a boje, tatam je zbytečnost smrti.⁵⁵ Díky těmto geniálním tahům, které mířily hlavně na emoce, získal Hitler tolik stoupenců, přesvědčil veterány, že nejsou zbyteční, že vlastně byli hrdinové, kteří mají díky své oběti právo na Německo, které bude jenom jejich.

A jak dále reagovalo Československo na vzrůstající se extrémismus? Československo si vyzkoušelo, jak lehce se tvoří nepokoje v období krize, z dělnických stávek se snažilo poučit. S nástupem Hitlera k moci, se začala pozornost čs. Státně bezpečnostních orgánů ubírat směrem k Německu, Rakousku a pak hlavně k Polsku, které vykazovalo touhu spojit se s Německem a být tak nepřátelskými spojenci vůči Československé republice. Dále se zájmem sledovali tzv. ruský hakenkrajc – vstup bývalých ruských tajných policistů do řad Gestapa. Díky rostoucím extrémistickým tendencím v sousedních zemích, přicházeli do Československa uprchlíci, z velké části židé.⁵⁶ Přicházeli i slavná jména, jako malíř Oskar Kokoschka, který pobýval v Praze v letech 1934 – 1938 a za čtyři roky namaloval sérii dechberoucích obrazů, ze kterých je patrný blížící se nacismus, čestné občanství zase získali spisovatelé Thomas a Heinrich Mannovi a to v roce 1936.

---

⁵³ *Přítomnost: nezávislý týdeník*, ročník 10, 1932, č. 8, str. 113

⁵⁴ *Přítomnost: nezávislý týdeník*, ročník 10, 1932, č. 8, str. 114

⁵⁵ *Přítomnost: nezávislý týdeník*, ročník 10, 1932, č. 8, str. 115

⁵⁶ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky, Československo v krizi a v ohrožení (1930 – 1935)*, Praha 2018, s. 117

Tajná policie se snažila infiltrovat všechna extrémistická hnutí, obec fašistická, ač amatérská, tam spadala také, pod drobnohledem byla KSČ. Na ministerstvu vnitra bylo dokonce oddělení tzv. Protikomunistická ústředna, která monitorovala činnost komunistů. Pečlivě zvláště hlídala, jestli si KSČ neobstarává zbraně z Německa, dozor se zostřil zvláště když přišel Hitler k moci, dále byli pečlivě pozorovány styky s Moskvou. Jak píše Zdeněk Kárník, problém boje států demokratického zřízení proti extrémům, je ten, že aby mohl stát nějak zasáhnout musí udělat represe, tedy omezit svobodu jednotlivce⁵⁷. Začátkem 30. let začaly Hitlerovské skupiny v Československu vyvíjet snahu o podobný převrat, jako se stal ve Výmarské republice. Jako hlavní bod své propagandy potřebovaly být utiskovány režimem, to se jim poštěstilo například 25. a 26. června v Duchcově, kdy se Sokolové a česky hovořící občané nechali vyprovokovat turnery a nacisty a průvod napadli noži a klacky⁵⁸. Roku 1929, byl zaregistrován spolek Volkssportu – jednalo se para militární organizaci. Uniformy měli samozřejmě hnědé, čepice s hákovým křížem, jezdecké holínky a tzv. dohodovým řemenem, který se při zavěšení předmětů mohl stát smrtící zbraní. 3. července 1931, byla uniforma zakázána, Volkssport jí tedy upravil, samozřejmě, že organizace byla pod přísným dohledem bezpečnostních složek. 22. 2. 1932 byla organizace rozpuštěna a konal se soudní proces. Za spolčení proti republice, byli odsouzeni 4 hlavní představitelé ke zcela mírným trestům. Před soud se dostali i dosud imunitou chráněni členové DNSAP, dokonce další členové přemýšleli, jestli stranu nerozpustit a nezačít znova.⁵⁹ Ani s českými fašisty to nebylo lehké. V čele *Ligy*, jejíž zakladatel byl již zmíněný Stříbrný, v čele stál legionářský „hrdina“ Radola Gajda. Ten způsobil mnohé „kravály“, jednou to bylo kvůli německým zvukovým filmům⁶⁰. Větší kousek předvedl Gajda při tzv. Židenickém puči, kdy 70 členů obce fašistické zaútočilo na vojenská kasárna. Gajdovi soud nemohl prokázat, že puč přímo vedl a byl odsouzen jen k šestiměsíčnímu vězení. Hlavní pachatelé Kobzínek a Geidl uprchli do Dalmácie a vyjednávalo se o jejich vydání.⁶¹ Toto je jen krátký úvod do kontextu začátku 30. let, nemohu jít příliš do hloubky, není to přeci jen v silách této bakalářské práce. Jisté je, že se Evropa začíná hýbat a Československo tento marš zatím

---

⁵⁷ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky, Československo v krizi a v ohrožení (1930 – 1935)*, Praha 2018, s. 117

⁵⁸ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky, Československo v krizi a v ohrožení (1930 – 1935)*, Praha 2018, s. 123

⁵⁹ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky, Československo v krizi a v ohrožení (1930 – 1935)*, Praha 2018, s. 127

⁶⁰ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky, Československo v krizi a v ohrožení (1930 – 1935)*, Praha 2018, s. 143

⁶¹ *Věstník Sokolský: List svazu Českoslovanského sokolstva*, ročník 35, 1933, č. 7., str. 111

napjatě sleduje a snaží se vyhodnotit, co z toho nakonec bude. Po svém na to samozřejmě reaguje kulturní scéna.

Adolf Kohos v oslově stínu

27. února, roku 1933 vyhořel Říšský sněm. Tento útok okamžitě využila nacistická propaganda. V monstr procesu s komunistou Georgim Dimitrovem, pronesl, jak vzpomíná Jan Werich, Goering památná slova: že, když slyší slova jako kultura má chuť střílet.⁶² Z toho se jistě vyvinul známý dialog před písni „*David a Goliáš*“, že je vždy lepší si střílet z kultury než střílet do kultury. V říjnu, pátek 13. měla premiéra hra *Osel a stín*, s podtitulem *deset obrazů o lidech a pro lidi*. U této hry se kritici i diváci výjimečně shodli. Hra byla obrovský úspěch. Po *Světě za mřížemi* se *Osel a stín* vrací opět do antických kulís. V městě Abdéře, antickém předchůdci našeho Kocourkova, se odehrává následující příběh. Oslař Skočdopolis (Jiří Voskovec) veze zubaře Nejezchleba (Jan Werich) na trh, aby inkasoval od pacientů peníze za své služby. Trhovci, kteří vidí Nejezchleba už z dálky přijíždět, se schovají. Skočdopolis chce zaplatit za své taxikářské služby a vrátit se do Athén, Nejezchlebos peníze nemá a začnou se dohadovat.

V určité fázi si chce Nejezchlebos lehnout do oslova stínu, Skočdopolis chce za stín inkasovat aspoň jednu drachmu, postupně se do hádky připojí nejen trhovci, ale i političtí rivalové Kontokorentos a Hippodromos, kteří využijí sporu oslaře a zubaře a chtějí z toho udělat monstrproces. Abdéra se pak rozděluje na dvě strany, stínařskou a oslařskou. Jak Skočdopolis, tak Nejezchlebos nechápou, proč by se měl spor vést, když oni chtějí na kuželky. Jak tomu, tak bývá ve hrách Osvobozeného divadla, klaunská dvojice chce jediné: zábavu, přátelství, pivo a jídlo, hlavně být živi a bavit se. Základní zápletka o oslu a stínu má své kořeny v Lukianovi, inspirována je také dílem Villandovým „*Dějiny abderistů*“. V předmluvě stojí, že cílem útoku této politické satiry je „*fašismus v nejširším slova smyslu*“⁶³. Zajímavá je charakteristika postav. Kontokorentos je průmyslník vlastníci líhně s otroky, vše si pečlivě kalkuluje a proto ví, kdy se mu nejvíce vyplatí začít rvát a apelovat na krev, rasu a národ. Jeho protějškem je Hippodromos, ukázkový sociální demokrat, chce být blízko lidem a také svojí „plebejskost“ dává velmi na odív, má plnou pusou pravdy a ideálů, věří slepě svému rozdělení světa na černé a bílé, pokud mu to nezapadá „*ztrácí hlavu a stane se ze vzdoru zrádcem, darebákem a*

---

⁶² Jan WERICH, *Táto vyprávěj*, in: *Suma sumárum, kpt. Nástup fašismu*, Supraphon 2019

⁶³ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry Osvobozeného divadla I.*, Praha 1954, s. 10

bezohledným ničemou“⁶⁴. Paprikides se dá vystihnout jedinou větou: „*narodil – li se někdo hloupý, k stáru bývá blbý*“, jinak zastává úřad soudce Abdéry. Mužské postavy doplňuje champion a gigolo Rekordikles, který využívá ženy ve svém okolí k vysokému a bezpracnému životnímu stylu. Pak už zbývají z postav jen dámy a jeden bůh.

Charakteristika dam se trochu vrací k Vestpocketce a ukazuje dva typy dam v celé své kráse. Hekatomba se vdává jako na běžícím páse, je krásná, ale velmi chladná, manželství je její politikou, oproti ní je Synekdocha – děvče z dobré rodiny, ukázková členka zlaté mládeže. Je provdána za průmyslníka Kontokorenta, Synekdocha touží po všem novém a dynamickém, namluví si milence a domnívá se, že se jedná o skoro románovou pravou lásku. Dámy spojují dvě věci, mají společného milence Rekordikla a Kontokorentos je exmanželem Hekatomby a současným manželem Synekdochy. A naposledy, slibovaný bůh, Dionýsos celou hru uvádí a hraje dvojroli, doktora a učitele jakéhosi moderního tance bez pravidel.

Lid Abdérský, je hladový a tím pádem lehce zmanipulovatelný, vlastně se chová jako současná společnost, má reálný strach a propadá stejné míře propagandy. Hru *Osel a stín* vnímám jako navázání na *Caesara*, v předmluvě se píše, že nejde za každou postavou hledat pouze Hitlera či „jen“ Mussoliniho. Kontokorentos i Hippodromos jako hlavní političtí šibři v sobě skrývají obecné politické nešvary a nejen jeden typ. Hra, ač nesmírně humorná, má i dnes mrazivou aktuálnost a se smutkem a fascinací mě nutí konstatovat, že se lidé a politici nejméně, nemění. Umění a o to více politická satira, by měla odrážet aktuální dění, a hlavně upozorňovat na hloupost a lidi, kteří v krizových dobách využívají emocí a strachu k vlastnímu prospěchu. Jak je vidno z předchozí citace hesla „nacismus“ ze sociologického slovníku, nacismus je založen hlavně na emocích, konkrétně na emoci, která zatemňuje mozek nejvíc – strachu. A tak není divu, že v *Oslu a stínu* se na nacismus nasazuje nejvíc.

Kontokorentos – průmyslník, který má líhně s otroky, s povzdechem vypráví, jak má nový árijský typ otroka, analfabeta, ale s předvojenskou výchovou⁶⁵, narážka na Volkssport je naprosto nabíledni. Oproti tomu soudní spor, který vede Kontokorentos s Hippodromem, spor, který ukradli Skočdopolovi a Nejezchlebovi, a vyhlásí ho jako věc ideí a jakéhosi vyššího principu, ve kterém vlastně vůbec nejde o lid. To je takový jev

---

⁶⁴ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry Osvobozeného divadla I.*, Praha 1954, s. 13

⁶⁵ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry Osvobozeného divadla I.*, Praha 1954, s. 42

všeobecný, napříč politickým spektrem. Nechybí ani situační gagy, například při velké ráně, kdy se hladový Skočdopolis snaží dostat do konzervy, se Rekordikles podivuje nad hlukem, Nejezchlebos mu brskně odpoví, že to spadl Stahlhelm na hlavu⁶⁶. Vtipná je narážka na nacistickou „mučednickou“ strategii. Mučedníkem za nacismus se stal Horst Wessel (autor písně *Die fahne hoch*), který byl roku 1930, ve 22 letech zabit v Berlíně při ozbrojeném střetu komunisty. Jeho smrti využila brskně nacistická propaganda a udělala z něj příkladného mučedníka, v podstatě se nacistům kdokoliv, kdo zemřel při pouličních rvačkách či vyprovokovaných střetech, velmi hodil. Na to naráží neodolatelně Voskovec a Werich potom co nakopou championu Rekordiklovi, následující výměnou:

NEJEZCHLEBOS: „*Já myslím, že takhle jsem to udělal správně*“

SKOČDOPOLIS: „*To se ví, protože zabít ho...*“

NEJEZCHLEBOS: „*to by byl z vola mučedník*“⁶⁷

Ve hře *Osel a stín*, je také parodován nacistický pozdrav – zdvižení pravice, jen v kontextu antiky se neozývá Heil Hitler!, ale Heilos! Po pozdravu následuje, hřímající hlas osla. Pravého osla zabili v předchozím ději Skočdopolis a Nejezchlebos, aby zabránili vzrůstajícímu se fanatismu. Kontokorentos s Hippodromem se nesmírně leknou, protože není-li osel, není sporu. Tak uzavrou spojenectví, osla vydělají a oblečou oslí kůži a stanou se sami osli, proto je osel schopen mluvit. A tak osel zahřímá:

OSEL: „*Jen stará čistá abderská rasa bude žít. Zahod'te mozky, zapomeňte číst a psát, spalte vše, co bylo vymyšleno a napsáno, a slyšte hlas nové, třetí Abdéry.*“

68

Z amplionu se ozve německý řev, až nápadně podobný hlasu Hitlera. Text je v němčině a pojednává o tom, že rádi obětují životy milionu lidí, pryč s kulturou a sem s kanóny a plynem. Pryč s lidstvem, pryč se světem! V roce 1933 jde vskutku o mrazivou předpověď událostí budoucích. Každopádně, kvůli části s pozdravem heilos a kvůli tomuto nacistickému řevu, byla opakovaně podána stížnost ze strany ambasády Německa. Na hru

---

⁶⁶ Stahlhelm neboli ocelová přilba, má dva významy. První je doslovný a jedná se opravdu o vojenskou přilbu, která v roce 1916 začala nahrazovat koženou helmu tzv. pickelhaube. Helma se stala během velké války ikonickou. Druhý význam Stahlhelmu: roku 1918, byla založena kapitánem Franzem Seldtem (veteránem západní fronty, který přišel o paži u Sommy) založena nacionalistická organizace, která usilovala o revanš za prohru. Stahlhelm nebyl nejdříve rasistickou organizací Jediná podmínka přijetí bylo 6 měsíců strávených na frontě. Skupina se začala radikalizovat až příchodem Theodora Duesterberga. V lednu roku 1933, se Stahlhelm dal do koalice s DNVP/NSDAP a Seldte se stal ministrem práce.

⁶⁷ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry Osvobozeného divadla I.*, Praha 1954, s. 114

⁶⁸ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry Osvobozeného divadla I.*, Praha 1954, s. 133

se proto přišel podívat i Edvard Beneš, toho času ministr zahraničních věcí. Jiří Voskovec vzpomíná, jak za nimi po představení zašel a oni se ho ptali, jak by mohli vyjít vstříc. Doktor Beneš jim odpověděl: „*Já se s vámi spojím. Ale já budu trvat na naší konstituci a právu svobodného projevu. Snad bychom vás požádali, aby, když ten osel mluví, nemluvil tím Hitlerovským hlasem*“⁶⁹. Touto hrou vyhlásili V+W definitivní válku fašistům a zapsali se i na jejich černou listinu. Následkem stížností bylo jméno Adolfa Hitlera nahrazeno jménem Adolf Kohos⁷⁰.

Návštěvu doktora Beneše provázela jedna celkem humorná příhoda. Voskovec s Werichem používali na jevišti opravdového osla, jmenoval se Bubi a miloval mrkev. Při jednom představení měl osel Bubi velkou erekci, v hledišti se všichni smáli, aby tomu v budoucnosti předešli, nechali Bubimu ušít jakousi pochvu na penis, úžasně to fungovalo přesně do večera, kdy přišel Edvard Beneš. Osel Bubi začal na scéně močit a vzhledem ke konstrukci zakrývající penis, se moč rozprskla do vějířku a vytvořila, díky osvětlení jeviště, naprosto nádhernou duhu. Takhle tedy se do historie zapsal osel Bubi.⁷¹ Krom textu hry, stojí samozřejmě za pozornost i texty písní. Ústřední písní, je *Civilizace*. Text je o tom, jak byla společnost pospolitá až do vynálezu kola, kdy chtěl vynálezce stále vyšší a vyšší odměnu až vznikly peníze, z vynálezu peněz zase vznikla první krize a peníze mají pouze ti, co znají kšeftovat. V závěru písně se ozývá „*my už nejsme lidi, my jsme jenom partaje / žádnéj z nás nevidí v čem ta chyba je*“. Verše poukazují na neschopnost stran se dohodnout a za společnou myšlenkou se spojit, což není ojedinělý jev. Na konci jsou citována politická hesla a takové shrnutí politické situace 30. let: *ten to řeší čistou rasou, stát brečí nad prázdnou kasou / kdo prý šetří ten má za tři / slovaní jsou všichni bratři / národ volá chceme práci / továrny se nevyplácí / v dolech se nefárá / a v takové situaci zazní fanfára / že přišel / spásonosný osel / už se věří oslovi / jen když nás ten vosel hlučně osloví./*

Další píseň *Bůh sud'*, už politicky poněkud přitvrzuje. Není divu, v předscéně se objevuje anekdota, která se na začátku znovu opírá do Stříbrného Poledních listů. A pak následuje zlatý hřeb předscény:

NEJEZCHLEBOS: „... *když Dollfus, Mussolini a Hitler plavou po vodě, kdo myslíte, že se první potopí*“

---

⁶⁹ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*. Praha 1995, s. 99

⁷⁰ Jaromír FARNÍK – Vladimír JUST – Pavel TAUSSIG – Jakub ŠKORPIL, *V+W=100, Vždy s úsměvem*. Praha 2005, s. 26

⁷¹ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*. Praha 1995, s. 99

SKOČDOPOLIS: „Hitler, protože má pořád otevřenou hubu“

NEJEZCHLEBOS: „Ano. Potom Mussolini. - protože s jednou rukou ve vzduchu se nedá dlouho plavat. No a poslední Dollfus“

Pak samotný text písně *Bůh sud*, zpívá se tam mimo jiné o tom, jak Rakousku hrozilo nejdřív rudé a hned teď hnědé nebezpečí, ještě s narážkou na výšku rakouského kancléře Dollfuse. Krásný je verš */u dvou ohňů pečeš se jak herink / Dělník má hlad, sežere tě Göring/*. Na deskách byl tento verš změněn a bylo vynecháno Göringovo jméno. Dále píseň pojednává o tom, jak k Jovišovi přijdou diktátoři. První přichází Mussolini, provází ho verše */Aniž se sám opařím, vždycky něco zavařím / občas kanon, eroplán se Maďarsku dodá / Ať se vztekem ohlodá celá ta Malá dohoda!* Dále je sloka ještě o tom, jak už je mu i Italie malá. Zeus zahřímá svůj verdikt: */Na černou košili vemte mýdlo! / Nelituju, že jsem stvořil tvory, / Šláp jsem vedle, tvoře diktátory!* Po Mussolinim přišel Hitler, ten se představí německy jako říšský kancléř, bůh mu odpoví, taktéž německy */Ich bin Gott der Gerechte (já jsem bůh spravedlivý)/* Adolfa to vytočí a zařve: */Zase jeden žid/* a odebere se k Diovi, bohu čistokrevnému. Skočdopolis a Nejezchlebos zpívají: */Sám jsem válku prožil jako hrdinný frajtr / jakmile bylo po ní, řku: So geht es nich weiter. / Z Versailles a Locarna svět nový se narodil, / Ale mně se nehodil, proto mám úderný oddíl. / Ich führe das Volk a vůbec nečekám vděku / Vedu Německo z dneška až do středověku. / Každý socan, žid, demokrat přede mnou zalez, / ať máme všude dales, jen když Deutschland über alles!* Zeus mu na to břitce odpovídá: */Teotonové vždycky měli vlohy / pítí krev a nosit volské rohy. / Ať si Adolf ke středověku míří, / aspoň ho tam najdou na pranýři/*. Nutno uznat, že tohle asi všechny fašisty a celou německou ambasádu muselo silně nepotěšit. Každopádně jdou V+W s kritikou znovu i do vlastních řad, nakonec se k Diovi vypraví sami jako zástupci Československa. Diovi předloží velmi zmatený dotaz plný právních klíčků a šroubovaného jazyka, který řekli státníci ve vládní koalici. Zeus se zamračí a odpoví: */...Jsem jen bohem, ne jurisdoktorem, / nechci nic míti s vaším censorem. / vraťte se pěkně ke své vládě zpátky, / na tohleto je i Zeus krátký/*. Co říci na závěr? *Osel a stín* patří dle mého názoru mezi to nejlepší z politické satiry a odhodlali se ukázat směšnost nabubřelých diktátorů. A jak nakonec skončí přestrojení Kontokorentos s Hippodromem, kteří chtěli zfanatizovat Abdéru? To nejlepší, lid má přeci hlad a musí se nasytit, a tak došlo ke zjištění, že když je někdo osel a převlíká se za něj, tak i jako osel přeci musí chutnat.

[8] obr. V+W na scéně i s oslem Bubim

[9] obr. Heilující lid abdérský

Dva předpoklady každého diktátora? Být Kat a blázen dohromady

Po úspěšném *Oslu a stínu* přišla na řadu převzatá hra od Leibnicha – *Slaměný klobouk*, hra byla zasazena do secesní Evropy, ohlasy nebyly nikterak bouřlivé a kritika hru hodnotila průměrně. Skoro to vypadá, že po velkých satirických kusech, vždy přijde něco na odlehčení, po *Caesarovi* to byl *Robin zbojník*, po *Oslu a stínu* zase *Slaměný klobouk*. Tudíž podle tohoto řádu následuje zase satirický kus a tím byla hra *Kat a blázen* s podtitulem *Satirická fantazie o 10 obrazech*. *Kat a blázen* způsobili několikanásobnou kontroverzi, nejdříve si stěžovala Mexická ambasáda, že tento „Kocourkov“ díky španělsky znějícím jménům a pozměněné mexické vlajce vyvolává dojem Mexika a kazí jeho dobré jméno. Fiktivní země tedy byla přejmenována na San Panderro. Dále se hra dotkla nejen fašistů, ale i národovců a dalších fangličkářů (označení „fangličkáři“ jsem převzala od Jana Masaryka, který tak souhrnně označuje falešné vlastence, kteří se vyžívají v patosu a mávání vlajkami při přehlídkách, ale v srdci to žádní vlastenci nejsou). V tom kontroverze této hry nekončí. Atypicky si V+W poprvé na jevišti tykají, důvodem je fakt, že hlavní postavy jsou spolu na ostrově už 25 let a je tedy hloupost, aby si vykaly. Již předmluva je trochu neobvyklá a ukazuje, jak V+W vnímají stále divočeji se stupňující vývoj 30. let. Píší, že absurdita, pohádky a krváky jsou již běžnou skutečností, kterou nepřetrumfne ani jakákoliv divadelní imaginace. Příběh ten, je bez jinotajů a je čistou analogií situací. Hra dala si za úkol ukázat „... *jak se rodí diktátoři a kam přirozenou cestou spějí*“⁷², dále se rozepisují o důvodu, proč píší proti fašistické a proti diktátorské hry: „*Jsmo přesvědčeni, že i kdyby všichni divadelní autoři světa si slíbili, že budou psát výhradně proti diktátorské hry, bylo by jich stále ještě málo. Odtud naše zatvrzelost.*“⁷³ Druhým cílem hry je postavit vzrůstající se nacionalistickou psychózu do komického světla. V předmluvě později vydaných her je i narážka, co hra způsobila u nacionalistů, ti se bouřili a s nimi nacionalisty podporující tisk. V+W na to v předmluvě reagují lakonickým Gogolovým citátem „*zlobí se na zrcadlo, kdo má křivou hubu*“⁷⁴.

⁷² Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1980, s. 157

⁷³ Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1980, s. 157

⁷⁴ Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1980, s. 158

Ve hře je užito originální antisemitské přísloví „*Kam čert nemůže, tam nastrčí Wachsmanna*“ takto tituloval Stříbrného polední tisk Jiřího Voskovce, jako Žida Wachsmanna.⁷⁵ A teď už k samotnému ději hry. Na začátku jsou bujaré oslavy svobody Mexika (později San Panderra), kdy se ze zastaralého císařství stala svobodná republika. Na oslavu svobodné republiky jsou předneseny typické nacionalistické projevy. Z projevu se dozvíme, že symboly svobody jsou dva hrdinové, Gaspar Radůzo a Melichar Mahuleno. Oficiální verze o hrdínech zní tak, že kat – Gaspar Radůzo (Voskovec), měl popravit Melichara Mahulena (Werich), který prý se „*zachmuřenou tváří*“, řekl fuj na císaře. Radůzo sice Mahulena popravil, ale když si uvědomil, co za hrůzný čin učinil, s výkřikem: „*běda mi, mladému pokrokáři*“⁷⁶ se vrhl do moře, tak vypráví národní legenda. Od smrti národních hrdinů, v zemi fungují dvě politické strany: Radikální revolucionáři a Vlastenečtí plantážníci. Jejich šibři jsou Ibayo a Ibane, kteří by rádi udělali společně triumviát. K podpoření svých pozic, využívají rozličnou manipulaci a triky. Jeden z největších triků je, že jeden z nich vychovává svou dceru jako dítě po mrtvém hrdinovi – Mahulenu. Dcera ve věku na vdávání se jmenuje Dolores, ale jinak je titulována jako Dcera Národa. Sama Dolores pomocí dopisů dokonce sama odhalí, že není dcerou hrdinovou, nýbrž dcerou svého pěstouna. Až na Dolores to vypadá, že triumviátu vůbec nic nepřekáží, do té doby než se Ibayo a Ibane rozhodnou na výročí oslav svobody podívat na ostrov, kde měli skonat oba hrdinové. Problém je, že hrdinové hrají kuželky, a to nejhorší ze všeho... žijí! Pro Ibayo a Ibane a vlastně všechny fangličkáře jsou nejhorší živí hrdinové. Živí hrdinové se nemohou opěvovat, stavět se jim školy a dělat věci jejich jménem a také silně znemožňují triumviát. Říká to i postava IBANE: „*Pohleďte seňore. Co potřebujeme, je nimbus národních hrdinů, a ne osoby: živé osoby přijdou a celá legenda je pryč*“.⁷⁷

Těsně předtím, než Radůzo a Mahuleno překvapí Ibayo a Ibane. Vypráví Mahuleno Radůzovi, jak to vlastně bylo s tím zvoláním „fuj“ na císaře. Vyvstává poněkud jiný příběh, méně vlastenecký. Mahuleno nevolal fuj na císaře, nýbrž na jezevčíka, respektive na jezevčíkův produkt.

RADŮZO: „*Copak tam leželo, jen to řekni...*“

MAHULENO: „*Ba ne! Mě nevyprovokuješ!*“

---

⁷⁵ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*. Praha 1995, s. 102

⁷⁶ Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1980, s. 164

⁷⁷ Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1980, s. 188

RADŮZO: „*Já to řeknu a co bude psát Engel Müller? Prostě to tam leželo a já řekl fuj a císař jel zrovna okolo a vzal to na sebe. Trouba.*“⁷⁸

(Karel Engel Müller – redaktor Národní politiky a referent deníku Slovo, české divadlo a Zlatá Praha, velký puritán. Poukazoval na oplzlou mluvu V+W, prý se baví jen o výkalech⁷⁹).

Ibayo a Ibane jsou samozřejmě naprosto zděšeni, že hrdinové žijí. Mezitím, díky oficiálovi Carrierovi, který je obrovský oportunist, zjistí pravdu o Mahulenově „fuj“. Carrera se v slzách doznává, že křivě přísahal, že jezevčík byl jeho a nevěděl co jiného dělat, než říct že „fuj“ patřilo císaři. Ibayo a Ibane ho povýší na vrchního oficiála za to, že pravdu o hrdinech nikdy nezveřejní. Ibane spokojen, že oficiální verze zůstala zachována, prohlásí: „... *je to v čítankách a to platí, je to v srdci národa a to platí!*“⁸⁰. Radůzo s Mahulenem se mezitím rozhodnou vrátit z ostrova na pevninu a po cestě se podivují, jak se Grand Panderro změnilo za těch 25 let, co byli na ostrově. Nejvíce se podivují nad pojmenováním v lahůdkářství, čímž poukazují, že změna názvu neznamena, že se změní podstata. Viz. „*proč se tomu říká republikánská pochoutka, když je to stejný svinstvo.*“⁸¹ Dále se ptají po osobnostech z Rakouska Uherska, např. po Mařence Zieglerové (sboristce) a na přejmenování místopisu. Posmívají se některým stavbám, vlastenecky pojmenovaným.

MAHULENO: „*Co to tam stojí vedle mlejna za prádelnu a je na tom napsáno Mánes*“⁸².

V příběhu je rozebrána i minulost Ibayo a Ibane, v mládí horečnatě bouřící lid, jeden z nich byl vyzáblým komunistou, dnes má pupek a revoluci má v názvu pouze jeho strana. Mahuleno s Radůzem se pozastavují nad tím, jak mají levicovní politici, kteří zastupují dělnictvo a sociálně slabší lid vždy velké bachory, paradox, který přetrvává do dneška.

MAHULENO: „...*A to ten pupek není soukromý, to ho máte se stranou dohromady? On asi jej nosí lidu na kšandách, aby dělné třídě nepřekážel při práci. Takzvaný pupkus demagogicus.*“

---

⁷⁸ Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1980, s. 171

⁷⁹ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*. Praha 1995, s. 101

⁸⁰ Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1980, s. 192

⁸¹ Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1980, s. 195

⁸² Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1980, s. 195

RADŮZO: „*Nebo je to programový pupek?*“⁸³ .

V druhé části hry, se Radůzo a Mahuleno stávají vládci země, Ibayo a Ibane, z nich – kata a blázna udělají diktátory, aby je následně mohli svrhnout a znovu si získat své předchozí postavení. Dále kují pikle, jak díky bojechtivé mládeži opanují situaci, mládež bude mít stejnokroje, ale aby to nebylo do očí bijící, tak košile a raděj tmavé, ať není vidět špína. Kata i blázna však jejich role nebaví a pomocí Juanilly se chystají vypařit, zpátky na ostrov, kde měli klid. Mezitím se je snaží sprovodit ze světa vrchní oficiál Carierra, který je vydírán Ibayo a Ibanem. Kat i blázen mu předají svou funkci a učiní ho diktátorem a dají mu neocenitelnou radu. Hlavní kvalifikací diktátora je být katem i bláznem. Doslova mu řeknou:

RADŮZO: „*O nic se nestarejte, vládněte jako blázen i jako kat.*“

MAHULENO: „*Ničte kulturu, nikoho nešetřte a čekejte, až národ dostane rozum. Ulehnete jednoho večera jako diktátor a probudíte se jako mrtvola*“⁸⁴ .

Carierra se rad přidrží, nakonec ho v až donjuanovském finále začne soudit vlastní stín.

STÍN: „*Není na světě tak hustých mříží, aby uvěznily zdravý lidský rozum. Nejsou koncentrační tábory pro mladá srdce. Myšlenky, které chceš ubít, ti utečou skrz prsty a stvoří nový svět, který se přes tebe převalí. Zraješ pro smetiště.*“⁸⁵

STÍN: „*...Padneš pod hromadou odznaků, které jsi na sebe navěsil. Ohluchneš pozdravnými salvami, oslepneš slavnostními ohňostroji a udusíš se kadidlem. A až jednou historie šlápne do tvých pozůstatků, vykřikne: Fuj!*“⁸⁶ .

Carierra se nakonec sám probodne a Radůzo a Mahuleno utečou s krásnými dívkami. Hra, ač výborně napsaná a plná humoru, dlouho na jevišti nevydržela. Deset dní po premiéře byly v Osvobozeném divadle výtržnosti způsobené nacionalistickými studenty, překvapivě se jednalo převážně o studenty z právnické a lékařské fakulty. Mladíci, kteří byli zatčeni, pocházeli povětšinou z dobrých pražských rodin. Když začali dělat studenti začátkem představení „bordel“, pustili se do nich dělníci z nedalekých fabrik, kteří dostali echo, co se chystá. Celé to nevylepšil Jiří Voskovec,

---

⁸³ Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1980, s. 201

⁸⁴ Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1980, s. 248

⁸⁵ Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1980, s. 256

⁸⁶ Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1980, s. 256

který na studenty z pódia křičel „bůůů“ a rukama dělal volské rohy.⁸⁷ Příznivci OD studenty rychle zpacifikovali, ale byli řádně otráveni a dámy se bály na další představení do divadla přijít, a tak na další představení diváci nepřišli.

Aktuální recenzi přikládám z pravicové *Revue českého nacionalismu*, článek nese název *Osvobozený militarismus*: „...Nuže: Voskovec i Werich jsou profesionální studenti. Začali svého času v *Umělecké besedě* ve jménu všeho studentství a poněvadž jejich intenzivní práce na zušlechtění mysli obecnstva jim nedovolila dosud dostudovati, živí se tím, že jsou jevištními studenty. Studenti povoláním, krátce řečeno. Jsou nihilisti. Všemmu se smějí, všechno je jim podnětem k psině, ať to je již lidská hloupost nebo hrob Neznámého vojína. Jsou nihilisty ad usum socialismu. Je to první případ v dějinách, kdy nihilismus něčemu záměrně slouží. V. a W. nechápou, že podstatě nihilismu se přičí služba. Proto velmi ochotně slouží socialismu a komunismu.“⁸⁸ Dále jsou v textu osobní invectivy, jedna se týká Werichovy blahobytné tělesné stavby: „...Werich, který byl pro přílišnou otylost uznán nezpůsobilým vojenské služby...“⁸⁹ Na závěr podává pisatel velice svéráznou verzi celé akce, která se udála v OD: „...V tomto divadle, ve kterém bylo zvyklé mluvit jen jeviště, promluvílo jednou hlediště. Bylo až dojemné, jak policie musila chránit levicovou kulturu před studentstvem. Stejně jako je čas od času „České slovo“. I před Osvobozeným divadlem byl tedy již rozestavěn popravní čtverec policie. A víme-li proti čemu mladí lidé v Osvobozeném protestovali, ptáme se jestli neprotestovali proto, že jsou přesvědčeni, že Osvobozené chce dělat z kultury pašalík politických sekretariátů.“⁹⁰

Hra ještě dlouho rezonovala, takto se na ní vzpomněli ještě v roce 1936 Národní listy: „... Ve své smutně proslulé hře *Kat a blázen* vyšklibali se oddané lásce k vlasti a ideál nacionalismu přirovnávali k psímu trusu. Slušní lidé se proto jejich představení vyhýbali a firma musela divadlo zavřít. Asi po roce vytáhla oponu znovu a nezasvěcení občané se ptali, za čí peníze se tak as stalo, kdo i finančně podporuje

---

⁸⁷ Jan WERICH, Táto vyprávěj in: Suma Sumárum, kpt. Neprátelská kampaň, Supraphon 2019

⁸⁸ *Národní myšlenka: revue českého nacionalismu*, ročník 12, č. 2-3, s. 71

⁸⁹ *Národní myšlenka: revue českého nacionalismu*, ročník 12, č. 2-3, s. 71

⁹⁰ *Národní myšlenka: revue českého nacionalismu*, ročník 12, č. 2-3, s. 71

hanobení nacionalismu!...“⁹¹. Jak je na těchto úryvcích vidno, rétorika fangličkářů se nemění.

Ve hře jsou použity skvělé písně, které se díky tomu, že se hra dlouho na prknech neudržela, přesunuly dál. Šlo například o *Šaty dělají člověka* nebo *Hej rup!*

[10] obr. Jiří Voskovec a Jan Werich jako Kat a blázen

Nemít chleba, nemít práci, živořit jak darebáci, to přec nikam nevede!

V létě roku 1934, před uvedením hry *Kat a blázen* se natáčel další film V+W, *Hej rup!* Snímek velmi trefně parodoval sovětské propagandistické filmy a bohužel ne vždy, a ne každým byla parodie chápána. Jiřímu Voskovci po válce ještě velmi „zavaří“, při žádání o azyl v USA. Voskovec píše dopis Ferdinandu Peroutkovi, kde vystihuje ovzduší 30. let. Tehdy se dle Voskovce rozdělovali lidé dvoubarevně na fašismus a komunismus. Voskovec se ohrazuje proti tvrzení, že byl kdy komunista, naopak dodává, že se v určitou chvíli hodili komunistům do „krámu“ a přivlastnili si je: „... *Ale, milý Peroutko, - ale to je přece stará historie! Že komunisté horlivě adoptují nic netušící jedince, kteří náhodou právě říkají, co se částečně kryje s momentálním zákrutem linky! Kolikrát se jim hodil Beneš, kolikrát Čapek, i Vy jste se jim hodil, když Vás Němci zavřeli.*“⁹² O filmu *Hej rup!* Jako o parodii, píše dál Voskovec v dopise pro Ferdinanda Peroutku: „... *dělali jsme si psinu ze sovětské kinematografie a z jejich traktorového a dněprostrojního mysticismu. Psali jsme články do svého programu a předmluvy k hrám, kde jsme se posmívali bojům o „obsah a formu“ a „socialistický realismus“, když to zvířectví kolem roku 34 začalo*“⁹³.

Film je to každopádně méně divadelní než dva předchozí snímky, a jak už bylo započato ve filmu *Peníze nebo život?* týká se opět hospodářské krize. Tentokrát se vyzdvihují plusy společného vlastnictví. Atmosféru sounáležitosti doplňuje titulní píseň. Snímek režíroval Mac Frič, jen v Praze snímek shlédlo za prvních deset dní 31.508 diváků.⁹⁴ O film projevíli zájem i francouzští distributoři, Voskovec s Werichem dokonce natočili úvodní scénu pro francouzské publikum, kde Voskovec vysvětluje svou

---

⁹¹ Jaromír PELC, *Meziválečná avantgarda a Osvobozené divadlo*, Praha 1981, s. 138

⁹² Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Korespondence I.*, Praha 2017, s. 63

⁹³ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Korespondence I.*, Praha 2017, s. 63

⁹⁴ Jaromír FARNÍK – Vladimír JUST – Pavel TAUSSIG – Jakub ŠKORPIL, *V+W=100, Vždy s úsměvem*. Praha 2005, s. 50

bezvadnou francouzštinu (studium ve francouzském Dijonu, maminka i tehdejší manželka byly Francouzky), zatímco Werich k tomu poznamenal, že vzhledem k jeho blahobytnému vzhledu, je nad slunce jasné, že je stoprocentním Čechem. Projekt francouzské verze filmu se bohužel neuskutečnil.⁹⁵

[11] Fotografie s podpisem V+W, s nimi Helena Bušová z Hej Rup!

Návrat k lehčímu humoru aneb Vždy s úsměvem

Po posledních politických hrách, které vyvolaly takový poprask (*Osel a stín, Kat a blázen*), se V+W vrátili k lehčí revuální formě, různých vtipů a scének s lehčím humorem. Voskovec tento návrat vysvětluje tak, že čím víc šli do politických scén, tím víc milovali absurdní humor. Protože: „... *politickou satiru jsme dělali s určitou lítostí. Spíš jako povinnost, než že bychom byli rádi. V podstatě nás otravovala. Ale přitom jsme si říkali: „Musíme, musíme...“ A já myslím, že to bylo správné. Když nastane všeobecný úbytek humanismu, tak s tím satirik musí něco udělat.*“⁹⁶ Původně bylo *Vždy s úsměvem* pásmem humorných scének, připravených na Silvestra roku 1934. Díky scénce o politicích, kteří přijdou přemluvit konec roku, který byl dva dny před Novým rokem sražen pražskou tramvají, politici za ním jdou s prosíkem, aby jim ty dva dny daroval a oni mohli splnit volební program. Scénka byla censurou zakázána. Od 15. ledna 1935, byla revue zařazena do běžného programu OD. Ačkoliv tato revue není tak provokativní jako předchozí hra, i tak si uchovává satiru a spoustu narážek. Hned v úvodním skeči, je narážka na politickou situaci, svatý Petr otvírá bránu, ze kterou se ozývá oj vej oj, joj vej, Sv. Petr si povzdychne: „*Nazdar, zase Židi. (otvírá vrata) Pojd'te dál! To je tady židárna, z těch koncentráků, to je něco děsného. Jak v kavárně, namouduši*“⁹⁷. V+W si v tomto skeči promlouvají se slavnými satiriky jako je Molière, Aristofanes nebo Havlíček, o tom, jak se má dělat satira, skrze tento skeč prozrazují, že v Čechách je to věc náročná. Všude samá censura, každého to uráží a pravda je moc šokující. V tzv. ponorkách si zase dělají legraci z divadla E. F. Buriana, který hrál divadla se sociální tematikou a přílišným patosem.

V části ponorky, kdy se ponorka potápí, se zlý Lakomec a jeho dcera dusí,
LAKOMEK: „*Jak je smutné, dusit se sám.*“

⁹⁵ Jaromír FARNÍK – Vladimír JUST – Pavel TAUSSIG – Jakub ŠKORPIL, *V+W=100, Vždy s úsměvem*. Praha 2005, s. 50

⁹⁶ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*, Praha 1995, s. 103

⁹⁷ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Fata morgana a jiné hry*, Praha 1967, s. 168

MUŽSTVO A TAJEMNÍK: „*Jak je to krásné, dýchat v kolektivu. Raz, dva.*“⁹⁸. Obecenstvo také ocenilo pro Osvobozené divadlo typickou hru se slovy (vši vod ní a vši vodní). Po *Vždy s úsměvem* přichází další revue, *Panoptikum* (premiéra 9. 4. 1935). V *Panoptiku* se poprvé objeví píseň *Proti větru*, která se stane jakousi hymnou OD, kterou zpívá na konci představení obecenstvo spolu s herci. Píseň se pak stala symbolem protinacistického odporu a je i v americkém dokumentu *Crisis* z roku 1938, kdy píseň zpívají české a německé děti na společném táboře.

[12] obr. Jindřich Plachta jako souchotinář v ponorce

Villon z hadrů aneb komunisty nejoblíbenější hra

Po úspěšné revue *Panoptikum*, oznámili Voskovec s Werichem konec Osvobozeného divadla. Zřejmě znechuceni neustálými útoky fašistů a pomluvami v tisku, oznámili konec. Jejich poslední představení provázely nekonečné ovace a záplava květin. Voskovec vzpomíná, že vládla až pohřební atmosféra, lidé je objímali a líbali⁹⁹. O příčinách konce OD panovalo v tisku mnoho dohadů, včetně těch zcela nesmyslných, jako bylo tvrzení, že Werich prohrál OD v kartách s osmdesáti zaměstnanci a podobné nesmysly.¹⁰⁰ Původně měli hrát V+W dle svého scénáře, na námět *Labyrint světa a ráj srdce* hru ve Stavovském divadle, z projektu nakonec sešlo (proti tomuto zamýšlenému představení se zvedla i velká vlna kritiky). Díky známosti s Milošem Havlem, se V+W rozhodli, že se vrhnou na film, pro zfilmování vybrali *Golema* a Miloš Havel na to kývl. Francouzskému režiséru Duvivierovi se nelíbil scénář V+W, Miloš Havel je z filmu nakonec vyplatil. *Golem* se natočil a byl celkem úspěšný, nicméně z filmaření nic nebylo, a tak i na nátlak demokratického publika (F. X. Šalda, Karel Čapek, Vladislav Vančura, Otokar Fischer), se V+W opět vrátili na jeviště. Ráda bych odcitovala některé výzvy, které padly na adresu znovuobnovení Osvobozeného divadla:

Vladislav Vančura: „*Domnívám se (a patrně ve shodě s vaším obecnstvem), že přestávka v práci Osvobozeného divadla by byla nevhodná. Jde právě do tuhého a tu nemůžeme postrádat divadelní satiry. To je věc veřejného zájmu, ale pro Vaši přítomnost na scéně*

⁹⁸ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Fata morgana a jiné hry*, Praha 1967, s. 215

⁹⁹ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*, Praha 1995, s. 106

¹⁰⁰ Jaromír FARNÍK – Vladimír JUST – Pavel TAUSSIG – Jakub ŠKORPIL, *V+W=100, Vždy s úsměvem*. Praha 2005, s. 31

mluví ještě jiné důvody: umění, s nímž člověk nemůže být nikdy hotov, a naše potřeba smíchu ¹⁰¹.

Karel Čapek: „*Potřebujeme (nikoli Spoutané, ale) Osvobozené divadlo předně proto, že by nám chyběly naše milé herecké osobnosti i ten úsek divadelní kultury, jímž pro nás Vaše divadlo bylo, a za druhé proto, že demokracie potřebuje trochu toho humoru, úsměvu a satiry: zasmušilá a kožená demokracie by přestala být demokracií*“ ¹⁰²

Stanislav K. Neumann: „*Raditi Vám nemohu a nechci. Nejsem kritik, snažím se jen, tj. vybírám si, abych zůstal radostným čtenářem, divákem a posluchačem. Vykašlete se na rozumy proradných „odborníků“. Co máte dělat, to Vám říká dnešní strašlivá doba, a jak to máte dělat poví Vám Vaše umělecká zkušenost. Chcete bojovat také proti fašismu a za demokracii. Tady ovšem řekl bych Vám rád jedno: nezapomeňte, prosím, že fašismus není časová zábava hlupáků a darebáků, nýbrž poslední křečovitý pokus panské třídy zdeptati nadobro pracující lid. A že demokracie přestává tam, kde žraloci nutí hladověti davy svých pracovitých spoluobčanů.*“ ¹⁰³

Vzhledem k tomu, že svůj bývalý prostor pronajali podnikateli Fenclovi, přesunuli se o kousek dál, do dnešního divadla Rokoko. A tak, pod novým jménem „Spoutané divadlo“ (spoutané proto, že sál byl tak malý, že se naň vešla jen polovina souboru, o orchestru nemluvě), vystoupili s novou hrou *Balada z hadrů, divadlo o prokletém básníkovi v 15 obrazech*. Reprízy na *Baladu z hadrů* byly vyprodané měsíce do předu, návrat V+W způsobil senzaci. O hře píše i světový tisk (*The Times, The Morning Post, La petite parisien, sovětský tisk Pravda*). *Balada z hadrů* měla premiéru 28. 11. 1935, nicméně už 1. 4. 1936 se s obrovským úspěchem vrací V+W zpět z Rokoka do pasáže U Nováků, kde je v příštích měsících a sezónách navštíví hvězdy tehdejší kultury, jako je Marcel Duchamp, Igor Stravinský, Marcel Archard. Asi největším vyznamenáním bylo vyjádření Vsevoloda Mejercholda (zakladatel stylizovaného divadla v Rusku, představitel konstruktivismu), který psal, že po letech konečně našel, co hledal, že našel opět „zanni“ a byl okouzlen výkony vyrůstajícími z kořenů italské improvizované komedie ¹⁰⁴. Co více si mohl umělec té doby přát? Těžko říci, zda za úspěchem hry stála radost nad návratem

---

¹⁰¹ Jaromír PELC, *Meziválečná avantgarda a Osvobozené divadlo*, Praha 1981, s. 131

¹⁰² Jaromír PELC, *Meziválečná avantgarda a Osvobozené divadlo*, Praha 1981, s. 131

¹⁰³ Jaromír PELC, *Meziválečná avantgarda a Osvobozené divadlo*, Praha 1981, s. 131

¹⁰⁴ Sborník 10 let Osvobozeného divadla, Praha 1937, s. 105

V+W nebo opravdu kvalita hry. *Balada z hadrů* pojednává o Francois Villonovi, nicméně už v úvodu autoři přiznávají, že jeho životem je pouze inspirována.

Zajímavou novou složkou hry, je divadlo v divadle, kdy nezaměstnaní v cihelně začnou hrát divadlo o Villonovi. Krom hlavních klaunů, je zbytek postav bez hloubky charakteru, z geniálního básníka mám dojem, že je hloupý, když neprokoukne, co se proti němu chystá. Jako jediná hra Osvobozeného divadla se mi zdá *Balada z hadrů* nejvíce tendenční, postrádá humor a výsměch „blbosti“, postavy se berou příliš vážně, a to včetně hlavních klaunů. Zajímavě se ukazuje, jak fungovala sovětská propaganda. Před sepsáním hry, se vydali Jaroslav Ježek a Jan Werich na festival divadel, konaný v Sovětském svazu (Jiří Voskovec nemohl vyjet z toho důvodu, že jeho tatínek byl ruský občan v Čechách). Bohužel ani jeden neprohlédl „Potěmkinovy vesnice“ sovětské propagandy, a tak se dostala do *Balady z hadrů* forbína, která má být výsměšná vůči západním pomluvám, ale její smysl se otáčí. O Rusku:

JEHAN „*Ovšem! A já myslel, že aspoň když přijdou domů, ti tlustí lidé splasknou. Ne! Jsou tlustí dál, tu přetvářku ženou až do domů! Teror, zkrátka*“¹⁰⁵

Z historie víme, že v té době umíralo v Rusku a na Ukrajině miliony lidí na hladomor¹⁰⁶, to ale díky důmyslné propagandě nemohli V+W vědět. Zajímavým paradoxem je i fakt, že Mejerchold, který se v roce 1939 vrátil nadšený z Československého divadla do vlasti, byl krutě mučen a následně popraven za napsání kritiky sovětského divadla a poměrů v zemi. Jeho manželka byla o rok později brutálně zavražděna ve svém bytě. Zkrátka i přes pozitivní ohlasy, mám k této hře výhrady a tyto výhrady mají sebekriticky i Voskovec s Werichem, Voskovec píše ve svém dopise Janu Werichovi z 9. 2. 1963: „...předně nemám „Baladu“ rád a v Paříži by se nám za toho našeho Villona vysmáli – je jak z čítanky pro sociálně demokratickou „Dělnickou akademii“, stojí pod šibenicí na pařížské dlažbě již po zbojnicku rozkročen, brunátně po francouzsku háraje zpod vzpurné skráně vůčivá králově kamarile a městským biřicům. To se nám nepovedlo...“¹⁰⁷ V samotném Werichově archivu je k nalezení mnoho verzí „*Balady*“, Voskovec se v zámoří snažil hru předělat, až z toho vznikla plnokrevná Villonova autobiografie.

---

¹⁰⁵ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry*, Praha 1980 s. 330

¹⁰⁶ Gabriela ŠAROCHOVÁ, *České země v Evropských dějinách*, Litomyšl 2006, s. 76

¹⁰⁷ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Korespondence II*. Praha 2017, s. 24

[13] obr. Jiří Voskovec a Jan Werich jako Georges a Jehan

[14] obr. V+W s Mejercholdem

Politický kontext – pád do Maelströmu

Než se pustím do dalších her, nyní už znovu Osvozeného divadla, je třeba zmínit znovu kontext, ve kterém hry vznikaly. V předchozím politickém kontextu jsem psala o rozpuštění Volkssportu, jeho hlavní představitelé poslanci Rudolf Jung, Hans Krebs a Schubert sehráli neskutečnou komedii. Ačkoliv bylo jasné, že byli vůdci polovojenské organizace, nešli před soud, odsouzeni byli pouze studenti, sám poslanec Krebs dokonce prohlásil poté, co český tisk napsal, že byli uvězněni němečtí studenti, ale vůdcové jsou prý ještě na svobodě a uprchli, ohradil se Krebs v poslanecké sněmovně těmito slovy: „Z nás nikdo neutekl a z nás také nikdo neuteče!“¹⁰⁸ Po prohlášení, že bude sám pro své vydání parlamentem hlasovat, ještě dodal, že: „*My nemáme zapotřebí utíkati*“ a tak nakonec, jak jinak, než utekli do Německa¹⁰⁹. Celá tato fraška pak dala vyniknout nenápadnému učiteli tělocviku Konrádu Henleinovi a jeho příteli Hansi Neuwirthovi. K 1. říjnu 1933 byla založena „apolitická“ (schválně dávám do úvozovek, protože byla stejně apolitická jako byl předchozí Volkssport tělovýchovný) organizace se jménem Sudetendeutsche Heimatsfront – Sudetoněmecká vlastenecká fronta. Nová fronta byla samozřejmě pod hledáčkem policie, nicméně neměli důvod ji rozpustit, i české politické strany přemýšlely, jak ji vyšachovat. Jedním z argumentů proti bylo, že parlamentních voleb (19. 5. 1935) se nemůže účastnit jen jakási fronta. Reakce fronty byla rychlá, a tak byla takřka okamžitě ustavena Sudetendeutsche Partei – Sudetoněmecká strana¹¹⁰.

Strana byl podporována přímo Hitlerem, nešetřilo na propagandě, ale i zastrašování. Sudetoněmecká strana zaznamenala ve volbách roku 1935 neskutečný úspěch, jen díky volebnímu systému získala o jednoho poslance navíc – 45 oproti 44, strana Republikánská, a tak byla požádána o sestavení vlády. SdP získala 15 křesel, 18% všech hlasů. Další zarážející výsledek byl úspěch extrémní pravice, v celostátním měřítku nevýznamný, ale v Praze byla celkem úspěšná (Národní sjednocení 26, 30% hlasů)¹¹¹. Lidové noviny komentují výsledky voleb, číslo ze dne 27. 5. 1935 poukazuje na fakt, že kdyby se nenechalo tak velké pole agitaci Henleinovců, uspěly by více demokratické

¹⁰⁸ František JEŽEK, *Světla a stíny politiky*. Praha 1937, s. 53

¹⁰⁹ František JEŽEK, *Světla a stíny politiky*. Praha 1937, s. 53

¹¹⁰ Zdeněk KÁRNÍK (2008) *Malé dějiny Československé 1867 – 1939*, Praha 2008, s. 300

¹¹¹ Zdeněk KÁRNÍK (2008) *Malé dějiny Československé 1867 – 1939*, Praha 2008, s. 301

německé strany: „...*Je to nepochybný důkaz, že by se byly mohly lépe držet, kdyby se henleinovcům nebyla ponechala neomezená agitační volnost, nebrzděná ani tam, kde by bylo bývalo potřeba různých zákroků*“¹¹².

Ještě je třeba zmínit levicový extrém. Roku 1933 přijal Československý parlament zákon o možnosti zasáhnout proti protistátním tiskovinám a organizacím. Komunisté na to ostentativně reagovali budováním ilegálního aparátu.¹¹³ Jejich hlavní představitel Klement Gottwald, na něhož byl vydán zatykač, strávil svou prezidentskou kandidaturu (1934) i volby v roce 1935 v moskevském exilu, z prezidentských voleb vyšel vítězně Edvard Beneš, T. G. Masaryk odstoupil a roku 1937 zemřel. Z politického pohledu musím dát za pravdu Jiřímu Voskovci, který v již citovaném dopisu Ferdinandu Peroutkovi píše, že se lidé rozdělovali na komunisty nebo fašisty/nacisty, tohle extrémní vyhocení nebylo jen v Československu.

V roce 1934 otřásla Francií tzv. Staviského aféra, tato korupční aféra způsobila destabilizaci vlády Camille Chautempe. Vzhledem ke Staviského původu (pocházel z židovské rodiny), pokusila se extrémní pravice využít situaci ke státnímu převratu a vyburcovaný dav zaútočil na poslaneckou sněmovnu. Při policejním zásahu 14 lidí zemřelo a na 2500 bylo zraněno.¹¹⁴ Fašisté ohrožovali komunisty a socialisty, ti se tedy pro jistotu spojili a po dubnových volbách roku 1936 vytvořili tzv. Lidovou frontu. Muž, který vedl extrémní levici a bylo tím pádem o něm nejvíc slyšet, se jmenoval Léon Blum. Lidová fronta se nakonec roku 1937, po Blumově demisi rozpadla.

Z dění v Německu bych ještě jednou ráda připomněla, že roku 1933 odešlo Německo z Ženevské konference a i ze Společnosti národů. Proti všem úmluvám, Německo začalo zbrojit ve velkém.

V Rakousku zase roku 1934 byl pokus o puč, puč se nezdařil, co se ale zdařilo bylo zavraždění kancléře Dollfuse. Britové, ke kterým se vztahovaly naděje Československa, uplatňovala politiku appeasementu, jakési snahy o usmíření a přesvědčení, že je lepší ustoupit než způsobit další válku, samozřejmě i v Británii byli politici, kteří si uvědomovali nebezpečí, jedním byl například Anthony Eden. Roku 1935 napadla Mussolinovská Itálie Habeš (dnešní Etiopie), válka se protáhla na půl roku.

---

¹¹² *Lidové noviny, Politická vyspělost čs. Občanstva potvrzena*, ročník 43, č. 266, s. 1

¹¹³ Gabriela ŠAROCHOVÁ, *České země v Evropských dějinách*, Litomyšl 2006, s. 83

¹¹⁴ Gabriela ŠAROCHOVÁ *České země v Evropských dějinách*, Litomyšl 2006, s. 78

7. března 1936 obsadil Hitler demilitarizované Porýní čímž porušil hned dvě mezinárodní smlouvy – versailleskou a locarnskou. Spojenci nijak nezasáhli, pouze protestovali. Ve Španělsku propukla občanská válka (1936), vedená generálem Francem a podporována Mussolinim s Hitlerem. Konflikt se protáhl až do roku 1939, kdy Franco nastolil diktaturu¹¹⁵. Tímto krátkým přehledem bych chtěla jen demonstrovat přetahování o moc mezi komunisty a fašisty / nacisty po celé Evropě a obrovskou destabilizaci. Evropu zachvátilo stupňující se šílenství, politická situace se rychle měnila a z víru událostí se už dávno stal Maelström.

---

¹¹⁵ Gabriela ŠAROCHOVÁ *České země v Evropských dějinách*, Litomyšl 2006, s. 89

Nebe na zemi, ale pro koho?

V srpnu 1936 měla na oslavu návratu zpět do prostor Osvobozeného, premiéru hra *Nebe na zemi* s podtitulem *prolog o 11 obrazech*. Hra se odehrává v antickém prostředí. Jupiter, který se snaží uniknout své ženě Juno, uteče v přestrojení za krásného jinocha na zemi, která mu připadá jako „nebe na zemi“. Ve městě, do kterého Jupiter uteče, ale každý kouká na svůj výdělek a celkově je to město plné pokroucených charakterů se Jupiter snaží obyvatele přesvědčit, že přeci žijí v nebi na zemi. Charakterovou výjimku netvoří ani služebníci chrámu Jupiterova, Scipio (Voskovec) a Horácio (Werich), je to vůbec poprvé, co Voskovec s Werichem ztvárnili čistě záporné postavy. Předlohou ke hře je staroanglická hra z pera Francise Beaumonta a Johna Fletchera, nápad přivezli Jaroslav Ježek s Janem Werichem ze své cesty po SSSR¹¹⁶. *Nebe na zemi* je opět spíše odlehčenějším kusem. Velmi povedená je hudba, konkrétně písně *Bud'te blaho – blaho – blahořečený* či *Nebe na zemi*, a především *Politické nebe na zemi*.

Text písně *Politické nebe na zemi* se soustřeďuje na aktuální politické dění, dělá si legraci z Britů a jejich „splendid isolation“, ve Francii zase komentuje vznik Lidové fronty: */Poslední rok ve Francii byl veliký šum/ Když se uklidnil ten šum, objevil se Blum. / Začal bušit do stolu svou zařatou pěstí, / Jenom v lidovém nebi je naše štěstí.* Ve druhé části písně je narážka na Hitlerovské Německo, Jan Werich napodobující Hitlerův hlas vyřvává: */Silný jak Goliáš, volám vás všechny na stráž, / Já jsem váš Mesiáš. / Vše, co máš, to mi dáš, co nařídím, uděláš, / Svět je náš, jenom náš! / Jen já jsem ochoten stvořit nebe na zemi / I z hromu rachotem a hrůzami se všemi / Přijde den, kdy já vás povedu zas na Verdun, Dann werden wir haben Himmel auf Erden!* ¹¹⁷. Na úplný závěr písně se podivují, kdo by chtěl žít v německém nebi, dojdou pouze k Henleinovi. Také zřejmě nastává aspoň částečně prohlédnutí sovětské propagandy neb zpívají že sice je bratr Rus Slovan, ale že by to naše nebe mělo být přeci jen trochu doprava. Tuto píseň s radostí zpívali ve dnech partajního srazu NSDAP¹¹⁸.

[15] obr. V+W jako Scipio a Horacio

---

¹¹⁶ Jaromír FARNÍK – Vladimír JUST – Pavel TAUSSIG – Jakub ŠKORPIL, *V+W=100, Vždy s úsměvem*. Praha 2005, s. 32

¹¹⁷ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry*, Praha 1980, str. 334

¹¹⁸ Jaromír FARNÍK – Vladimír JUST – Pavel TAUSSIG – Jakub ŠKORPIL, *V+W=100, Vždy s úsměvem*. Praha 2005, s. 32

Rub a líc Kazimíra Konráda

Po hře *Nebe na zemi* přichází naprostý trháč, který jde do aktuálních témat hlava po hlavě. 18. 12. 1936 má premiéru hra *Rub a líc – komedie o prologu a 19 obrazech*. Předně stojí rozhodně za zmínku, že výprava hry je naprosto obrovská, kulisy i děj jsou takřka filmové. Není divu, z *Rubu a líce* vzniká roku 1937 film *Svět patří nám* a na scénáři hry je to snadno viditelné.

Hra má několik časových rovin, začíná roku 1934 a postupně se dostane až do aktuálního roku 1936. *Rub a líc* naprosto přesně popisuje aktuální fašistické snahy o politické převraty a prázdné fráze. Jak se praví v předmluvě: „*Líc a rub fašismu: jeho mystická hysterie krutě velkolepých frází a jeho chladně vypočítané metody bezohledného gangsterství, jeho sociální nátěr a kapitalistická podstata. Líc a rub boje o pokrok: učenci, myslitelé a básníci, kteří jdou ruku v ruce s nuzáky proti diktátorům, jimž nezbylo než se spojit s nájemnými vrahy.*“¹¹⁹ V úvodu se zase pan Prolog pozastavuje nad tím, že by v dnešní době lidi zmátlo plula by loď pod vlastními vlajkami a vojáci nosili uniformy svých zemí. Že by nakonec z pořádku, ne z aktuálního zmatku mohla vzniknout válka, vždyť přeci svět už na ruby je „... *výkvět lidského ducha se dusí v koncentračních táborech. [...] anarchisté bojují za legální vládu.*“¹²⁰ V této hře jsou mimořádně povedené předscény, v první předscéně *High life 1934* se nám představují Krev (Voskovec) a Mlíko (Werich). Představují aristokraty, v oblečení, které až karikuje lepší společnost, neopomenou zmínit, poslední skandál, který otrásl nejen britskou veřejností. Za enfant terrible aristokracie Simpsonem třetím se skrývá Edward VIII¹²¹, který kvůli manželství s Wallis Simpson abdikoval. Předscénu uzavírá dialog o důležitosti čistokrevných rodů a píseň *Prabába mé prabáby*, která už jen dotahuje předchozí dialog */Teď pochopíte asi, proč jen tradice, / Čistota rasy, platí nejvíce, / Uznáte, že člověkem smí být označen / Vždycky jenom ten, kdo má rodokmen /*. Celá hra je silně protifašisticky zaměřená, na rozdíl od *Osla a stínu* však satira není tak jemná, částečně za to můžou současné kulisy a také přímočaré pojmenování, které není odlehčeno antickými kulisami. Lékař Alex hovoří o nemoci, která zachvacuje národy: „*V jedné hlavě to začne, a jen*

---

¹¹⁹ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry*, Praha 1980, str. 487

¹²⁰ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry*, Praha 1980, str. 491

¹²¹ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*, Praha 1995, s. 112

proto, že má ta hlava silnější hlasivky než ostatní, celé národy onemocní stejnou chorobou. A kdo by byl imunní, ten se odstraní...“¹²².

Hlavní záporná postava Dexler ukazuje, jak funguje fašistická propaganda, snaha o vyprovokování opozice k násilnostem. Dexler vysvětluje kdo je potřeba jako ideální loutka pro služby fašismu: „...*Lid nemá čas myslet. Myslí zaň tisk, rozhlas, propaganda. A to jsem já. Vymyslím ideál, vzor, vůdce, za kterým půjde každý“¹²³. Dexler nakonec najde svou loutku, je jím Kazimír Konrád, vůdce pruhovaných košil. Voskovec vzpomíná, že Kazimír Konrád byl kombinací dvou živých předobrazů, samozřejmě Konráda Henleina a pak Casimira de la Rosque ¹²⁴(Francouzský fašista, křestní jméno Casimir byl pseudonym, pravé jméno Francois. Vůdce pravicové strany Croix de Feu).*

Přijde mi, že v některých částech hry prosakuje snad morbidní okouzlení, naprostý údiv, co to za vir zachvátilo Evropu a jak to dokáže zblbnout lidi, většinou se tak děje skrze Dexlerovu postavu: „... *Vždyť přeci národ není shromáždění učenců, nýbrž masa lidí, kteří myslí co nejméně. U lidu rozhoduje daleko víc citové rozpoložení než chladná rozvaha. U lidí přemýšlejících a vzdělaných je propaganda vedle. A proto právě ji mohu dělat.“¹²⁵ Tady se mi zdá, že se ukazuje V+W a jejich odpor ke zbytečnému nacionalismu, nicméně fašismem se nechalo zfanatizovat spousta vědců, literátů, umělců – inteligentních lidí. Na ujišťování o výlučnosti a síle, zkrátka slyší lidé napříč společenskými vrstvami.*

Množství gagů ve hře je neskutečné, jeden je ale velmi známý a dostal se i do filmu *Svět patří nám*. Scéna ve které, Krev a Mlíko, kteří mají hlad, najdou domnělé konzervy. Konzervy se jim zdají divné, ale přijde jim, že jsou to konzervy příruční.

KREV: „*Která firma to vyrábí, takový neřád?“*

MLÍKO: „*Krupp – Essen. Aha, essen, k jídlu to je.“*

KREV: „*Ovšem Krupp – essen, jezte kroupy! To bude asi šoulet.“*

MLÍKO: „*Made in Germany – tak to nebude šoulet.“¹²⁶*

---

¹²² Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry*, Praha 1980, str. 507

¹²³ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry*, Praha 1980, str. 508

¹²⁴ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*, Praha 1995, s. 112

¹²⁵ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry*, Praha 1980, str. 520

¹²⁶ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry*, Praha 1980, str. 593-594

Zajímavostí je, že v kancelářích nad Osvobozeným divadlem, v pasáži U Nováků, sídlila společnost, která se také oficiálně zaobírala výrobou konzerv. Nicméně to byla jen zástěrka, doopravdy to byl sklad zbraní pro Konráda Henleina¹²⁷, tomu říkám náhoda.

Ve hře je důkladně popsán možný puč, v této hře fašistický. Vyzbrojení dělníků, ovládnutí médií, provokace atd., tohoto receptu využijí po válce komunisté, takřka doslovně¹²⁸. Stejně jako v *Caesarovi* i v této hře se objevuje satirická mapa Evropy. Je ovšem ještě děsivější, než byla předtím [2] Československo je tam vyobrazeno jako sichrhajčka držící Evropu pohromadě. Autorem byl opět Adolf Hoffmeister. Co se zbytku kulis týče, dělal je malíř Josef Šíma, velký kamarád Jiřího Voskovce i Jana Wericha. Hra je kromě vtipných gagů nabitá i neuvěřitelnými hudebními hity. Kromě již zmíněné *Prabába mé prabáby* následuje *Svět patří nám* nebo výborný blues *Strejček hlad. Rub a líc* už přesahuje hranice satiry, už skoro není co karikovat, V+W se jen snaží vybízet a bojovat proti propagandě a vítězství strachu nad zdravým rozumem a demokracií. Tato hra už jen vlévá naději a snaží se být ostrůvkem humoru a žonglování se slovy a pojmy v urvaném fašistickém šílenství.

[16] Zásah pruhovaných košil proti Mlíkovi (Werich)

[17] V+W před satirickou mapou Evropy vyhotovenou Adolfem Hoffmeisterem

Těžká Barbora

Po *Rubu a líci* bylo nasazeno dětské představení *Alibaba a 39 loupežníků* (V+W v něm *neúčinkovali*) a *Panorama* – pelmel z dosud uvedených her. Ovšem další plnokrevnou V+W hrou byla až *Těžká Barbora – devatenáct obrazů o zmoudření Eidamských*, premiéra byla 5. 11. 1937. Hra je věnována Ivanu Olbrachtovi, velkému kamarádovi V+W, který jim pomohl rozvést zápletku o Eidamských. Na rozdíl od *Rubu a líce* je hra i přes aktuální satiru odlehčenější. Město Eidam vystupuje jako takový Kocourkov, Eidamští jsou vykreslení vesměs jako normální lidé, kteří trpí trošku prohnitou demokracií. V+W vybalancovali všechny složky, které používají ve svých hrách, nachází se tam dostatek satiry, ústřední dvojice má dostatek prostoru a navrací se hra se slovy a z toho vyplývající absurdní situace. Hra má vcelku jednoduchý děj, v Eidamu jsou

---

¹²⁷ Jan WERICH, Táto vyprávěj in: Suma sumárum, kpt. Rub a líc, Svět patří nám, Těžká Barbora Supraphon 2019

¹²⁸ Jaromír FARNÍK – Vladimír JUST – Pavel TAUSSIG – Jakub ŠKORPIL, *V+W=100, Vždy s úsměvem*. Praha 2005, s. 33

zkorumpování konšelů, jeden z nich je však tzv. Pátá kolona. A tak vyjednává s Yberlandem zemí, která je agresorem a čeká jen na sebemenší podnět k tomu, aby vpadla do Eidamu. Eidamští to však včas prohlédnou a společnými silami Yberlandské porazí. V *Těžké Barboře* zaznívá spousta později populárních písní, kupříkladu *Vy nevíte, co je středověk*, kde jsou vyjmenovány plusy a minusy středověku ale jedna věc je na něm dobrá, držení slova a dodržování úmluv. *Holduj tanci pohybu, Co na světě mám rád* verše písně prostupují celou hrou */Nebud'te lidi hluší a nastavte uši, / Chceme vás, na mouduši, upřímně varovat: / nemáte ani zdání, že jsou s vámi páni, / Falešně hrají s vámi, chtějí vás obehrát. / Co na světě mám rád, nedám si brát, / Než s lumpy tancovat, to se chci radši prát!*¹²⁹ Nebo *Tragédie vodníkova*, která je v duchu V+W absurdní, hrající si se slovy. Pojednává o tom, co by se semlelo, kdyby se Vodník vynořil v našem světě, chtějí po něm všelijaké dokumenty a dobrozdání, placení účtu apod., vodník nakonec zoufale zařve: */Nechte si lejstra – já chci svobodu / řek vodník a šup do vodovodu/* věc, kterou by někdy samotní Voskovec s Werichem s radostí udělali. Tak jako i v předchozí hře, i tady jsou výborné předscény, ta s názvem *O zlomyslnosti lidí vůči bytostem nadpřirozeným*, se opírá do fašistů, kteří přes den fungují jako normální slušní lidé, večer však se z nich stává někdo úplně jiný – princip Jekylla a Hydea.

DRUHÝ ŽOLDNĚŘ: „*Ne, to asi neznáte. V Sudetách se vyskytuje. V noci chodí v sražených řadách a cvičí kvérgrify. Ve dne je třeba lékárník.*

PRVNÍ ŽOLDNĚŘ: „*A hrozné napohled? “*

DRUHÝ ŽOLDNĚŘ: „*Ani ne. Urostlé, jednu ruku pořád nahoře, krátké kalhotky, zelený klobouček a na nohou bílé teplice. Chodí a pořád říká „Es kommt der Tag... “ a má na to čas. – Německy „die Zeit“ anglicky „Times“ “.*¹³⁰

Naprostým trhákem je pak závěrečná předscéna, ve které je výměna o tom, jak je lepší si střílet z kultury, než střílet do kultury – pak následuje píseň *David a Goliáš*. Hra je oproti *Rubu a líci* opravdu odlehčenější a harmoničtější, také je mnohem více naděje-plnější, vždyť přeci Eidamští to zvládli, tak proč ne my? A tak *Těžká barbora* nechce po lidech nic víc než: */ Než s lumpy tancovat, to se chci radši prát! / Nebud'te, lidi, hluší a nastavte uši, / Nechceme namouduši, nic víc než varovat!*¹³¹. A oni opravdu varovali a se vši vervou bili do bubnů, aby si všichni uvědomili, co se děje a co se do Evropy valí jako lavina.

¹²⁹ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry*, Praha 1980, s. 532

¹³⁰ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry*, Praha 1980, s. 482

¹³¹ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry*, Praha 1980, s. 532

[18] V+W a František Filipovský se snaží dostat z vězení

Pěst na oko aneb Caesarovo velké finále – příběh na divadle o divadle

Caesarovo velké finále, bylo i velké finále Osvobozeného divadla. Hra byla napsána po prázdninách v Itálii, tudíž ani v *Pěsti na oko* není o antiku nouze¹³², odpovídá tomu i plakát ke hře, na něm je socha Michelangelova Davida s plynovou maskou na obličejí [3]. Ovzduší, ve kterém byla hra hraná a psaná je už opravdu dusné, 14. 9. 1937 umírá první Československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk. 11. 3. 1938 proběhl anšlus Rakouska, a tak není divu, že je hra věnována veteránům OD. *Pěst na oko aneb Caesarovo velké finále* měla premiéru 8. 4. 1938, V+W použili revuální formu a jednalo se o syntézu všech dosavadních postupů (např. hlavní nápad divadlo v divadle převzato z *Balady z hadrů*), které Osvobozené, kdy použilo. V rychlém sledu se střídají historické události a scény. Začátek hry musel být pro diváka svojí netradičností nesmírně zábavný. Jiří Voskovec v roli Caesara pateticky deklamuje svůj text, když tu náhle dojde v sále ke šramotu a vzrušenému rozhovoru, nějaký muž se dohaduje s uvaděčkou, která ho chce mermomocí udržet mimo sál. Z hlasitého muže, který tak vyrušuje představení se vyklube soudní vykonavatel – exekutor, jménem Dionýsos (Jan Werich), který chce zastavit představení. Herci, někteří v civilu nebo napolo oblečení, další zase ještě v kostýmech, snaží se společně s ředitelem divadla zvrátit rozhodnutí o zavření divadla, a tak přesvědčují exekutora Dionýsa, že je přeci bůh divadla a nesmí dobré divadlo kazit. Díky změnám mezi historickými obdobími, polovičním civilem na předscénách a dobře zvolenými písněmi, si udržuje *Pěst na oko* přenádherný kontrast, dokonce kontrast ještě vyostřenější, než je v *Rubu a líci*. Kulisy a časy se mění, co se ale nemění, jsou časem procházející dva klauni, kteří stojí za Trojským koněm či objevením Ameriky, celou dobu, kdy se ti dva objevují u nejdůležitějších událostí světa, kdy s naprostou naivitou a komickou vychytralostí odhalují obrovské věci, jsem měla dojem, že tohle už jsem přeci někde viděla. Nu ano, samozřejmě, že viděla u největšího z Čechů – Járy Cimrmana. Voskovec s Werichem, zůstali věrni svému textu, a tak *Ze století do století jdem*. Myšlenka, která spojuje všechny scény je varování před diktátory, a to i v malém měřítku, jako jsou diktátorské choutky kuchaře na lodi Kryštofa Kolumba, který vyvolá na lodi vzpouru, ten v *Písni lodnické* ještě více rozehrává charakter vzpoury: */Já jsem první po bohu, / Vymejšlím hesla. / Přikovám tě za nohu / Pevně u vesla! /* V jiné části textu:

---

¹³² Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*, Praha 1995, s. 116

/Můžete mi nadávat / Třeba pirátů, / Jen když bude tancovat / Jako na drátu / ¹³³V této scéně, kde hrají V+W první vystěhovalce a de facto i objevitele Ameriky, zazní píseň, která se nelíbila v kontextu Mnichova fašistům, ale nelíbila se ani komunistům, když se *Pěst na oko* hrála po válce (Podobně na tom byla i píseň *Je na západ cesta dlouhá*, R. A. Dvorského). Tou písní je Kolumbovo vejce, v dialogu, který písni předchází se vystěhovalci baví:

DRUHÝ VYSTĚHOVALEC: „*Co chcete dělat? Máme 1492, nejvyšší čas, aby Kolumbus objevil Ameriku. V Evropě to smrdí...*“

PRVNÍ VYSTĚHOVALEC: „*...Počítám, že to tam vydrží takových čtyři sta pět set let a pak to bouchne.*“¹³⁴

Na scéně se objevila socha Svobody a začala píseň: */To je to Kolumbovo vejce, / Dneska mít v Americe strejce, Který ví, že Evropě vděčí / Za svou civilizaci. / Hej, strejdo, za tou velkou louží, / Zas Evropu středověk souží: / Co se vypůjčí, to se vrací, / Vrat' nám civilizaci!* ¹³⁵

Nebyli by to V+W, kdyby si nedělali legraci i z našich nacionalistů a fangličkářů všeho druhu, kteří, se zpravidla vynořují v čase, kdy jde do tuhého. Na to reaguje předscéna a následná scénka o Čehúnovi. Exekutor si čte noviny, kde ho upoutá úmrtí Čehúnovo – hrdiny, který před dvaceti lety, na 28. října, osmnáctého roku, jako první vyvěsil český prapor a shodil prvního orla. Úmrtní oznámení se jen hemží absurdními kondolencemi: */Odešel milován z našeho středu. / Výrobní družstvo umělého medu. / Nebo /Ta smrt nám vzala chuť / Poldina hut!* ¹³⁶. Scénka o Čehúnovi vypráví příběh o rakouském úředníkovi, který se naprostým omylem stane národním hrdinou, od té doby však hrdým vlastencem, alespoň do času změny režimu. Zajímavým nápadem je ovšem scéna opět z antického prostředí o Caesarovi a jeho dvojníkovi. Nápad si V+W vzali od francouzského režiséra Jeana de Lemura. Ve zkratce se jedná o to, že Brutus zabil Caesarova dvojníka, pravý Caesar, který je zestárlý, znavený a snad i trochu ztloustlý, dovolává se u Marca Antonia uznání své osoby. Ten mu odpovídá: „*Ty si nerozumíš! Nechceš chápat, že Caesar je mrtev, protože ten purpur, který každý znal, ta imperátorská tóga, kterou zdravil celý Řím, ta je proděravělá dýkami a zbrocena Caesarovou krví*“¹³⁷,

¹³³ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry*, Praha 1980, s. 606

¹³⁴ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry*, Praha 1980, s. 610-611

¹³⁵ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry*, Praha 1980, s. 613-614

¹³⁶ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry*, Praha 1980, s. 618

¹³⁷ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry*, Praha 1980, s. 658

Caesar namítá: „*To je kus hadru!*“, Antonius: „*Naopak! To je Caesar, a ty jsi kus hadru!*“¹³⁸. A tak Caesar odchází, jeho poslední slova jsou příznačná (slova jsou parafrázovaná Jiřím Voskovcem, ve vydáních po roce 1938 je text *Pěsti na oko* upraven, jak se hrál po válce): „*Vyhráli jste nad Caesarem, ale ten bič jste zvedli. Jestlipak s tím budete taky tak práskat, jako Caesar práskával...Zabili jste Caesara, zabili, je po něm, ale jestli je po něm taky v srdcích a myslích, o to jde*“¹³⁹.

Dle recenzí si alespoň někteří uvědomovali důležitou roli divadla a boje, který sváděli: „*Uvážíme-li, co znamenala mládež v historických dnech konce Rakouska, musíme uznat, že Osvobozené divadlo, které se obrací k mládeži a zahání náladu poráženeckou, donucujíc zaujímat ke skutečnosti postoj, jehož pevnost se jeví veselou myslí, plní dnes u nás velké poslání*“ – Pražské noviny¹⁴⁰

„*Neříkám, že má *Pěst na oko* cenu armádního sboru, ale posuďme věc střízlivě: jednoho pluku jistě. A to je teď věc ohromně cenná*“ – Ivan Olbracht¹⁴¹

Na posledním Vsesokolském sletu, se střídavě hrály *Těžká Barbora* a *Pěst na oko*. Jiří Voskovec vzpomíná, že se Osvobozené divadlo stalo jakýmsi národním divadlem, hráli 2x denně, divadlo bylo plné. Ovace byly prý obrovské a odehrávaly se tam i národní demonstrace.¹⁴² 23. 9. 1938 jako reakce na ohrožení ze strany nacistického Německa, byla vyhlášena mobilizace, polovina ansámblu Osvobozeného divadla narukovala, tudíž nebyla zahájena sezóna. 29. 9. byla dojednána a o půlnoci, tedy 30. 9. byla podepsána Mnichovská dohoda. Území Sudet připadlo Německé říši, tím vyvrcholilo snažení Konráda Henleina a jeho Sudetoněmecké strany. 11. 11. 1938, oznamuje Jiří Voskovec, jako koncesionář, pražskému policejnímu ředitelství, že Osvobozené divadlo uvede frašku se zpěvy *Hlava proti Mihuli*.¹⁴³ Na to navazuje jiná fraška, noviny obrací a naváží se do Osvobozeného divadla: „*V+W ještě nedohráli? Znovu uvádět, jak smutnou úlohu hrálo léto Osvobozené divadlo a jeho ředitelé v našem kulturním životě, znamenalo by opravdu nosit dříví do lesa. Platí-li o někom naprosto odůvodněně, že provozoval kulturní bolševismus, pak to byli především Voskovec a Werich. Se scény jejich divadla bylo nejvíce šířeno sovětofilství, oficiální optimismus, napadán a vysmíván nacionalismus.*

¹³⁸ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry*, Praha 1980, s. 532

¹³⁹ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*, Praha 1995, s. 118

¹⁴⁰ Jaromír PELC, *Zpráva o Osvobozeném divadle*, Praha 1982, s. 189

¹⁴¹ Jaromír PELC, *Zpráva o Osvobozeném divadle*, Praha 1982, s. 189

¹⁴² Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*, Praha 1995, s. 118

¹⁴³ Jaromír PELC, *Zpráva o Osvobozeném divadle*, Praha 1982, s. 195

*Tyto dny uvidíme s překvapením, že Osvobozené divadlo bude mít ve čtvrtek 11.t. m. premiéru nové hry Hlava proti mihuli: Režii vede osvědčený komunista Honzel a V+W se těší, jak zase se bude vesele vtipkovat. Myslím, že předčasně. Napsali jsme opětně, že s kulturním bolševismem musí a bude se u nás účtovat. Nezáleží na tom, zdali nová hra byla uznána cenzurou za nezávadnou. Říkáme otevřeně, že V+W dohráli a voláme po úředním zákazu, který by znemožnil provozování divadla, jež dnes znamená ohrožení veřejného zájmu a pořádku.*¹⁴⁴ – Národní noviny, 8. 11.

Útoky nebyly pouze „papírové“, ale i fyzické. Jan Werich vzpomíná, jak seděl v pražské kavárně, když tu náhle do kavárny vltli mladí nacisté a začali mlátit hosty a nadávat jim do Židů. Takřka okamžitě si všimli Jana Wericha a sdělili mu, že ho chtějí defenestrovat. Werich jim odvětil, že musí nejdřív zaplatit. Mezitím jednoho mladého nacistu poznal a začal si z něj dělat legraci, za chvíli se mu i jeho souputníci začali smát, takhle je Werich zabavil do příjezdu policie, násilná skupinka se mu nakonec svěřila, že za tenhle „bordel“ dostali 10 Kč od Stříbrného Poledních listů.¹⁴⁵ Na této události je vidět, že humor se hodí v rozličných situacích a někdy člověka uchrání i před rozbitím úst.

9. 11. 1938, v předvečer premiéry, byla oficiálně odňata Jiřímu Voskovci koncese. Vlci z řad novinářů hnali pomocí článků nenávislnou kampaň dál, po odebrání koncese bylo také dáno ostatním divadlům důrazné doporučení, aby Jiřího Voskovce a Jana Wericha jako herce nezaměstnávaly,¹⁴⁶ a tak padlo rozhodnutí, Jiří Voskovec, Jan Werich s rodinou a Jaroslav Ježek emigrují do USA. Osvobozené divadlo bylo předáno i s ansáblem Jaroslavu Kohoutovi, který se zavázal, že se o herce postará¹⁴⁷. Jiří Voskovec odjíždí na Silvestra, Jan Werich s Jaroslavem Ježkem odletěli až 9. ledna. Okolnosti Werichova a Ježkova odletu byly velmi dramatické. Devět dní se Werich opakovaně vracel na letiště, kvůli špatnému počasí nemohlo letadlo vzlétnout. V *Táto vyprávěj* na to Jan Werich vzpomíná takto: *„Pak mi volal jeden člověk z policejního ředitelství a náhodou člověk, který byl velice komisní, chtěl, abychom hráli všechno podle cenzury a povídal: Mám vám sebrat pas, pane. Mám to tady ve stole a mohu to zdržet do 9. ledna. Když do 9. ledna neodletíte, musím vám ten pas vzít.‘ Náhodou 9. ledna bylo sluníčko a nepadl sníh a já odletěl“*¹⁴⁸. Na Jana Wericha byl vydán i zatykač, kvůli

¹⁴⁴ Jaromír PELC, *Zpráva o Osvobozeném divadle*, Praha 1982, s. 196

¹⁴⁵ Jan WERICH, *Táto vyprávěj* in: Suma sumárum, kpt. Listopad 1938. Supraphon 2019

¹⁴⁶ Jan WERICH, *Táto vyprávěj* in: Suma sumárum, kpt. Listopad 1938. Supraphon 2019

¹⁴⁷ Jan WERICH, *Táto vyprávěj* in: Suma sumárum, kpt. Listopad 1938. Supraphon 2019

¹⁴⁸ Jan WERICH, *Táto vyprávěj* in: Suma sumárum, kpt. Emigrace. Supraphon 2019

fingovanému obvinění z neplacení daní, tudíž odletěl opravdu na poslední chvíli. Tím jeho dobrodružná cesta nekončila. Nad Curychem byla hustá mlha a dispečer doporučil nepřistávat a vrátit se do ČSR. Po krátké poradě s pilotem, kdy mu Werich vysvětloval, že pokud se vrátí, už se ze země nedostane, pilot i tak přistál (přes četné nadávky pilotů Lufthansy)¹⁴⁹. Ze Švýcarska zamířil Jan Werich za Jiřím Voskovcem do Paříže a z Paříže pak lodí do New Yorku. Manželka Jana Wericha, Zdena i s malou dcerkou, následovali Wericha až později. Zdena Werichová dokonce ještě zažila příjezd Hitlera do Prahy, vzhledem k tomu, že byla částečně Židovka, bylo to opravdu nebezpečné.¹⁵⁰ Vše dobře dopadlo, a díky tomu, že bylo ještě dost Čechů na úřadech, pomohli Zdeně Werichové dostat výjezdní povolení. Všichni odjeli na poslední chvíli, fašistům opravdu leželi v žaludku a měli na ně spadeno, a tak začíná další, tentokrát zaoceánská kapitola V+W.

[19] obr. Plakát k písni *Komedianti jedou*, se sochou Davida a plynovou maskou

[20] obr. Novinový výstřižek o odebrání koncese Osvobozenému divadlu

---

¹⁴⁹ Jan WERICH, *Táto vyprávěj in: Suma sumárum, kpt. Emigrace*. Supraphon 2019

¹⁵⁰ Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*, Praha 1995, s. 119

Inter arma silent musae

Název kapitoly mluví za vše, za války múzy mlčí. Stalo se tak i v případě Voskovce a Wericha, na druhou stranu, neměli ambice dělat velké umění. Začátek jejich americké emigrace nebyl jednoduchý, protože ani jeden plně neovládali angličtinu. Nicméně jezdili po českých sokolovnách, v Clevelandu uvedli pro krajany hry – do angličtiny převedenou *Těžkou Barboru* a *Osla a stín*. Jejich největší tvůrčí náplní je práce pro Úřad pro válečné informace, kde v programu Černých čtvrtodinek vysílali do válečného Československa.¹⁵¹ V Americe je potká osobní ztráta, 1. 1. 1942 umírá po vleklé nemoci Jaroslav Ježek, který se stačil ještě oženit s Frances Bečákovou. Z jejich pořadů se nám zachovaly povětšinou písně, které glosují aktuální dění na známé melodie. Ze zámoří jen navázali na své protifašistické úsilí. Na rozhlas a jeho sílu spoléhali jak fašisti s nacisty, Joseph Goebbels dokonce věřil, že rozhlas je největším nástrojem propagandy¹⁵² tak spojenci. I když Němci zakázali v protektorátě vysílání na krátkých vlnách pod vysokými tresty, mnoho Čechoslováků i přesto zahraničí poslouchalo, z Londýna vysílal Jan Masaryk či Edvard Beneš, z Ameriky zase V+W. Politické skeče V+W byly odpovědí na protektorátní politické skeče, které se objevily v roce 1941, zhruba v téže době je dochované povídání a píseň *Německá Praha* Voskovce a Wericha, kdy zdůrazňují že Praha nikdy německá nebude. Mezi nechvalně známé protektorátní skeče náleží *Hvězdy nad Baltimore*, autor: Josef Opluštil, skeč je silně antisemitský a proti zemím Dohody. Také využívají Voskovce a Wericha, kdy v tomto skeči Ježkovu *My jsme stoprocentní muži* přezpívali na „my jsme ti stoprocentní židi“ a forbíny V+W pak převedl do šmíry a oplzlosti¹⁵³. Tento skeč zlomil vaz králi komiků Vlastovi Burianovi, který v něm představoval opilého Jana Masaryka. V dalších skečích Burian už nevystupoval, vymluvil se na své zdraví¹⁵⁴, nicméně i to se komunistům po válce hodilo, aby Buriana zničili (křivě proti němu vypovídala Lída Baarová, viz. Vladimír Just, *Věc: Vlasta Burian*).

Terčem četných vtipů V+W se stal i Emanuel Moravec, legionář a velký kolaborant, který

---

¹⁵¹ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Korespondence I*, Praha 2017, s. 346

¹⁵² Český rozhlas, *Pod hákovým křížem*, 1. 9. 2015 <https://www.rozhlas.cz/rozhlas-pod-hakovym-krizem-7984121>, (1. 5. 2020)

¹⁵³ Pavel HLA VATÝ, Český rozhlas, *Bahno protektorátního humoru*, 5. 3. 2020

<https://plus.rozhlas.cz/bahno-protektoratniho-humoru-rozhlase-skece-v-jednom-hral-i-vlasta-burian-8158609>, (1. 5. 2020)

¹⁵⁴ Český rozhlas, *Pod hákovým křížem*, 1. 9. 2015 <https://www.rozhlas.cz/rozhlas-pod-hakovym-krizem-7984121>, (1. 5. 2020)

měl pravidelné komentáře v Českém rozhlasu. V *Úvaze a písni o Emanuelu Moravci*¹⁵⁵ (melodie na *Pochod sto procentních mužů*) / *Emane ty jsi velkolepý stratég, / Rommel i Bock je proti tobě spratek / zachraň mě drahý Emane ze stalingradské kaše / [...] jseš sice fuhrer kdežto já jen zrádce / oba však máme zlé sny o oprátce*¹⁵⁶ Jedna z velmi povedených scének je rýmovaná nahrávka *Hřbitov nacistů*, určena pro BBC, 1941¹⁵⁷. Dva tuláci zabloudí na hřbitov a při světle sirek, čtou na náhrobních kamenech jména nebožtíků:

PRVNÍ ŽEBRÁK: „[...] *Příšerná socha. Ale skutečně, no to je šeredný! Sochaři, sochaři neznal si studu, vytesals sochu ve tvaru sudu! ...*“ – o Hermanu Goeringovi

PRVNÍ ŽEBRÁK: „*V téhleté lebce byla zhoubná hlíza!*“

DRUHÝ ŽEBRÁK: „*To je vono, hlíza nebo nádor, zkrátka na mozku nežid*“

PRVNÍ ŽEBRÁK: „*Snad to byl zločinec a nemohl zločin přežít*“

DRUHÝ ŽEBRÁK: „*To bych se divil. Ačkoliv počkat, ouha. V čele je díra a z díry něco čouhá. Toť kulka z ručnice a na ní jsou dvě slova. Ano, to epitaf vyrytý do olova*“

PRVNÍ ŽEBRÁK: „*Copak jde epitaf vyjádřit dvěma slovy?*“

DRUHÝ ŽEBRÁK: „*Lze! Tady čtete sám: Evropa Adolfovi*“ – O Adolfu Hitlerovi

Ačkoliv by někdo mohl namítat, že jsou situace vážné, ve kterých vtipy, sarkasmus a satira nemají místo, V+W udělali skeč dokonce i o vypálení Lidic, vzdor tak vážnému a strašnému tématu, jsou vtipy citlivé a opírají se do Němců, ve skeči se objevuje pár nepřesností, například V+W nepředpokládají, že by parašutisty mohl udat nějaký Čech (o zradě Čurdy se dlouho nevědělo), i tak je informovanost obdivuhodná.¹⁵⁸

V lednu roku 1945 má na Broadwayi premiéru Shakespearova *Bouře*, kde Voskovec jako šašek Trinculo a Werich coby piják Stefano, konečně září zpět na divadelních prknech¹⁵⁹. Je to paradox, že až na konci války, se jim daří vrátit se zpět k divadlu. Za čtyři měsíce, 5. 5. 1945 propuká Pražské povstání. A Jan Werich a možná ještě více jeho žena Zdenička, se už těší, až se zase vrátí domů. Stane se tak v říjnu 1945,

¹⁵⁵ Jan WERICH, Voskovec plus minus Werich – Na shledanou v lepších časech, in: Suma sumárum, Supraphon 2019

¹⁵⁶ Jan WERICH, Voskovec plus minus Werich – Na shledanou v lepších časech, in: Suma sumárum, Supraphon 2019

¹⁵⁷ Jan WERICH, Voskovec plus minus Werich – Na shledanou v lepších časech, in: Suma sumárum, Supraphon 2019 – nahrávky jsem do textové podoby přepsala sama

¹⁵⁸ Milena ŠTRÁFELDOVÁ, Český rozhlas, *V+W na vlnách BBC komentovali i vypálení Lidic*, 18. 3. 2020 <https://plus.rozhlas.cz/v-w-na-vlnach-bbc-voskovec-s-werichem-z-exilu-komentovali-i-vypaleni-lidic-8165265>, (1. 5. 2020)

¹⁵⁹ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Korespondence I.*, Praha 2017, s. 346

Jiří Voskovec i kvůli nelehké osobní situaci zůstává ještě v New Yorku. Jiřímu Voskovci se hroutí manželství, které bylo od začátku spíše chatrnější, Voskovec také pozná svojí budoucí ženu Anne a začíná se roztáčet kolo psychoanalýzy, soubojů s manželkou Madlou (fyzické i slovní), přípravy na rozvod, chystání další svatby a návrat do vlasti s Anne jako novomanželkou.

Po návratu Wericha s ním byl udělán rozhovor, ve kterém se Werich zmiňuje, jak je nejvíce nadchl dopis od krajanů, internovaných v Buchenwaldu. V něm tito lidé děkují V+W za jejich písničky a věci, které jim pomohly přežít a dodávaly odvalu. Pod dopisem jich bylo podepsaných circa 160¹⁶⁰

[21] V+W, přílet z Clevelandu do New Yorku, 1941

[22] V+W+J+Hugo Haas v US, 40. léta

Zpátky doma aneb V už navždy minus W

Pár měsíců po Janu Werichovi, přijel do Československa i Jiří Voskovec. Jejich popularitě léta v Americe nic neubrala, možná právě naopak jejich písně i s Ivím podílem Jaroslava Ježka, znárodněly. Jiří Voskovec se hned po svém návratu přidal k Janu Werichovi v adaptaci komedie George Kaufmanna a Mosse Harta *Přišel na večeri*, kterou Jan Werich 1. 6. 1946 uvedl v Realistickém divadle na Smíchově.¹⁶¹ Jiří Voskovec si tam zahrál roli Banja v alternaci s Bohumilem Záhorským [3]. Následně se pak V+W přesunuli do svého starého působiště v pasáži U Nováků, kde založili nové divadlo V&W.¹⁶² 25. 4. 1947 měla obnovenou premiéru poslední hra před nucenou emigrací V+W, *Pěst na oko*.¹⁶³ A skončilo to stejně, jako předtím v roce 1938, „*Tehdy padla fašistům, teď padla komunistům. Ta hra se nezměnila. Ani já. Ani komunisti. Ale fašisti byli setřeni. A komunisti si stoupli na jejich místo*“ to prohlásil Jiří Voskovec v roce 1950¹⁶⁴. A tak jak předtím rozčílila velká maketa sochy Svobody fašisty, stejně tak rozčílila komunisty /*To je to Kolumbovo vejce / Dneska mít v Americe strejce / Který ví, že Evropě vděčí / Za svou civilizaci / Hej strejdo za tou velkou louží / Evropu středověk*

¹⁶⁰ Jan WERICH, Rozhovor s Janem Werichem, in: Suma sumárum, Supraphon 2019

¹⁶¹ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Korespondence I.*, Praha 2017, s. 47

¹⁶² Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Korespondence I.*, Praha 2017, s. 47

¹⁶³ Jaromír FARNÍK – Vladimír JUST – Pavel TAUSSIG – Jakub ŠKORPIL, *V+W=100, Vždy s úsměvem*. Praha 2005, s. 38

¹⁶⁴ Jaromír FARNÍK – Vladimír JUST – Pavel TAUSSIG – Jakub ŠKORPIL, *V+W=100, Vždy s úsměvem*. Praha 2005, s. 38

souží / Co se vypůjčí, to se vrací / Vrat' nám civilizaci. / ¹⁶⁵Tak znovu znělo z bývalého Osvobozeného divadla. *Pěst na oko* nebyla hrána beze změny, manifestačně do ní přibyl *Pochod plebejců* s verši o občanské svobodě, zaznělo odmítnutí třídního boje a rozdělení světa na Východ a Západ.¹⁶⁶Tři nové písně zhudebnil Sláva Emanuel Nováček¹⁶⁷. Nejen v nových písních, ale i ve forbínách viděli recenzenti jasné protikomunistické tendence.

V červnu 1947 uvedl Jiří Voskovec ve Stavovském divadle adaptaci Wilderovy hry *Jen o chlup*. Záhy byl obviněn komunisty, že je podplacen Wallstreetem a šíří americkou propagandu. V té samé době, bylo Československo Sovětským svazem donuceno k odmítnutí hospodářské pomoci, tzv. Marshallova plánu.¹⁶⁸

Poslední hra, kterou Voskovec s Werichem dělali pod hlavičkou V+W, byla adaptace muzikálové komedie *Divotvorný hrnec* (originál *Finian's Rainbow*, E. Y. Harbourg a F. Saily). Je neuvěřitelné, že se V+W podařilo uvést českou verzi muzikálu necelý rok po jeho Broadwayské premiéře¹⁶⁹. *Divotvorný hrnec* měl premiéru 9. 3. 1948, tedy měsíc po únorovém komunistickém puči. Příběh muzikálu si V+W upravili, místo irských přistěhovalců, dosadili české. Z irského Leprichauna, udělali jihočeského vodníka Čochtana¹⁷⁰. Co ale zaujme pozornost jsou přebásněné texty písní, já osobně se domnívám, a to i z titulu toho, že muzikál v originále velmi dobře znám, že texty V+W jsou lepší než originál. V písni *Množení* je rejpvavý verš: *lidí plnej krám a nikde žádný¹⁷¹ zboží*. Když hru uvedl znovu Semafor, je tento verš v podání Jiřího Suchého pozměněn na: *lidí plnej krám a všude plno zboží*.

Jistě není bez zajímavosti, že Káču hraje mladinká Soňa Červená, která také emigrovala v roce 1962. V obecnstvu se na *Divotvorný hrnec* díval Masaryk, už ne Tomáš, nýbrž Jan, chudák Jan Masaryk nevěděl, že je to poslední divadelní hra, kterou vidí. Kapitoulou samou o sobě byl Werichův výkon jako vodníka Čochtana, nakonec

---

¹⁶⁵ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry*, Praha 1980, s. 613-614

¹⁶⁶ Jaromír FARNÍK – Vladimír JUST – Pavel TAUSSIG – Jakub ŠKORPIL, *V+W=100, Vždy s úsměvem*. Praha 2005, s. 38

¹⁶⁷ Jaromír FARNÍK – Vladimír JUST – Pavel TAUSSIG – Jakub ŠKORPIL, *V+W=100, Vždy s úsměvem*. Praha 2005, s. 38

¹⁶⁸ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Korespondence I.*, Praha 2017, s. 48

¹⁶⁹ Jaromír FARNÍK – Vladimír JUST – Pavel TAUSSIG – Jakub ŠKORPIL, *V+W=100, Vždy s úsměvem*. Praha 2005, s. 38

¹⁷⁰ Jaromír FARNÍK – Vladimír JUST – Pavel TAUSSIG – Jakub ŠKORPIL, *V+W=100, Vždy s úsměvem*. Praha 2005, s. 38

¹⁷¹ Jan WERICH, *Divotvorný hrnec, množení*, in: *Suma sumárum*, Supraphon 2019

z toho byla jedna velká forbína Jana Wericha¹⁷² (Jiří Voskovec nevystupoval ale chopil se režie). Josef Träger se o tom vyjadřuje takto: „Z pohádkové bytosti českého vodníka se stal časový komentátor a glosátor, který vedl dialog nikoliv už se svým životním partnerem, brzy nato opouštějícím domov, nýbrž s obecnstvem, které si do hlediště přinášelo zjitřenost z nových poměrů, neklid z revolučních změn a zaleklost z některých povážlivých jevů ve veřejném životě...“¹⁷³.

V dubnu 1948 odjel Jiří Voskovec do Paříže, kde měl domluvený pohovor na práci pro UNESCO. Jiří Voskovec se rozhodl podruhé emigrovat, znovu do Spojených států, Jan Werich se rozhodl zůstat v Československu. Přeci jen byl v Čechách více zakořeněný, na rozdíl od Jiřího Voskovce, který i studentská léta strávil v Dijonu a jeho nová žena byla opět cizinka. V+W spolu i poté vedli čilou korespondenci až do 25. 7. 1948, kdy Jiří Voskovec na své dopisy už nedostal odpověď. V+W se rozpadli a mezi nimi nastalo mlčení, které trvalo celých osm let. Po tomto dlouhém mlčení se nakonec rozjela korespondence, která jako by navázala tam kde přestala. Pro Jana Wericha a Jiřího Voskovce nastaly časy, které trvaly až do konce jejich života, kdy se snažili sejít mimo Československo, hlídali výjezdní doložky a finance. Plánovali, nadávali, psali, volali a nahrávali. Jejich jedinou touhou bylo se sejít a povídat si jako přátelé všude jinde po světě a díky zručnímu komunistickému režimu jim to nebylo umožněno. Co nejlépe vystihuje jejich vztah? Věta Jana Wericha po osmiletém mlčení, když se s Jiřím Voskovcem setkali v roce 1956 v televizních ateliérech BBC v Londýně. Werichova první slova byla: „*Já jsem se kapku vopozdil*“¹⁷⁴.

[23] V+W s Levi Pachnerem, po představení *Přišel na večeri, 1946*

---

¹⁷² Jaromír FARNÍK – Vladimír JUST – Pavel TAUSSIG – Jakub ŠKORPIL, *V+W=100, Vždy s úsměvem*. Praha 2005, s. 38

¹⁷³ Jaromír FARNÍK – Vladimír JUST – Pavel TAUSSIG – Jakub ŠKORPIL, *V+W=100, Vždy s úsměvem*. Praha 2005, s. 38

¹⁷⁴ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Korespondence I.*, Praha 2017, s. 73

Závěr

Ve své práci jsem se snažila zdůraznit roli humoru ve všech jeho podobách, ať je to politická satira, klaunské skeče či slovní hříčky. Smích je nesmírně důležitý a je o to důležitější ve chvílích, kdy začíná být těžko. Možná by někdo mohl namítnout, že i když Voskovec s Werichem a mnoho dalších varovali před blížícím se fašismem, nic se nestalo a přeci „to“ přišlo. Musím nesouhlasit. Role humoru v tomto případě tkvěla v naději, kterou přinášela. Možná, že někteří diváci, sledující chování Caesara najednou viděli další Caesary v parlamentě, možná po shlédnutí *Oslova stínu* rychlost, s jakou se nechal obalamutit lid Abdéřský, v někom probudila jiskru pochybností, zda-li s ním hrají předáci a diktátoři čistou hru. Vždyť smích, který zazněl v pasáži U Nováků rozčílil i samotného Adolfa Hitlera, proč asi? Zesměšnění a odhalení. Když se smějete nemáte strach a přes strach se přeci dají tak snadno ovládat masy. Historie nám ukazuje, že kdykoliv se dostanou diktátoři a totalita k moci, vždy jako první začne perzekvovat ty, kteří šíří smích a satiru a snaží se je, co nejrychleji umlčet, a to bohužel všemi prostředky. Možná stojí role umění ještě v další věci. V úvodu jsem psala že je jako seismograf, jakmile hrozí zemětřesení, které by mohlo ohrozit demokracii a práva člověka začne na to poukazovat a také říká jasné NE. Ukazuje, že to není v pořádku a že je nutné se s diktátorstvím a totalitou vypořádat, tudíž někdy dodá odvalu i lidem, kteří si nejsou sami jisti, zda-li to je, či není v pořádku. Humor jako nástroj k přežití potvrzují i Židé, kteří přežili Šos, potvrzuje to i dopis, který přišel V+W z Buchenwaldu, písničky a humorné skeče bylo to jediné, co jim dávalo naději v přežití a v lidskost. Humor je možná to jediné, co nám pomáhá přežít i uprostřed naprostého šílenství. Dovolím si odcitovat část dopisu Jiřího Voskovce Janu Werichovi, o humoru a srandě z 29. 2. 1960: „ [humor] Proto je tak strašně aktivní a živelně zdravý, proto (ve vší skromnosti) naše humorné stanovisko a sloh pomáhaly i lidem v koncentráku, kdy jim jistě do srandy nebylo. Závěrem tudíž: SRANDA PŘESTÁVÁ, A TO BOHUŽEL ČASTO, HUMOR NIKDY. ZTRATÍME-LI SMYSL PRO HUMOR, COŽ SE NÁM BOHUŽEL TAKY STÁVÁ ČASTO, MAJÍ Z NÁS SRANDU TI, CO SI HUMOR ZACHOVALI.¹⁷⁵

---

¹⁷⁵ Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Korespondence I.*, Praha 2017, s. 237

Seznam pramenů literatury

Primární prameny

Novinové články:

Přítomnost: nezávislý týdeník, ročník 9., 1932, č. 11, s. 166

Přítomnost: nezávislý týdeník, ročník 10, 1932, č. 8, s. 113, 114, 115

Věstník Sokolský: List svazu Československého sokolstva, ročník 35, 1933, č. 7., str. 111

Národní myšlenka: revue českého nacionalismu, ročník 12, č. 2-3, s. 71

Politická vyspělost čs. Občanstva potvrzena, Lidové noviny, ročník 43, č. 266, s. 1

Literární archiv památníků národního písemnictví v Litoměřicích Fond Jana Wericha:

Povolení od 10. 5. 2019

Korespondence, rozhovory a vzpomínky

Michal SCHONBERG, *Rozhovory s Voskovcem*. Praha 1995

Jiří VOSKOVEC, *Klobouk ve křoví*. Praha 1965

Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, edičně připraveno prof. Ladislavem MATĚJKOU, *Korespondence I*. Praha 2017

Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, edičně připraveno prof. Ladislavem MATĚJKOU, *Korespondence II*. Praha 2017

Jiří VOSKOVEC, Jan WERICH, *Nikdy nic nikdo nemá... 1929 – 38 (II.)*, Praha 2001

Jan WERICH, *Suma sumárum*, Supraphon 2019

Sborník 10 let Osvobozeného divadla, Praha 1937

Divadelní hry

Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1982

Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Hry Osvobozeného divadla I.*, Praha 1954

Jiří VOSKOVEC - Jan WERICH. *Hry*. Praha 1980

Jiří VOSKOVEC – Jan WERICH, *Fata morgana a jiné hry*, Praha 1967

Filmy

Peníze nebo život? Národní filmový archiv

Hej rup! Národní filmový archiv

Rozhlasové materiály

Český rozhlas, *Pod hákovým křížem*, 1. 9. 2015 <https://www.rozhlas.cz/rozhlas-pod-hakovym-krizem-7984121>

Pavel HLAVATÝ, Český rozhlas, *Bahno protektorátního humoru*, 5. 3. 2020
<https://plus.rozhlas.cz/bahno-protektoratniho-humoru-rozhlasove-skece-v-jednom-hral-i-vlasta-burian-8158609>

Milena ŠTRÁFELDOVÁ, Český rozhlas, *V+W na vlnách BBC komentovali i vypálení Lidic*, 18. 3. 2020 <https://plus.rozhlas.cz/v-w-na-vlnach-bbc-voskovec-s-werichem-z-exilu-komentovali-i-vypaleni-lidic-8165265>

Sekundární literatura

E. F. BURIAN, *Jazz*. Praha 1928

Petr KOURA, *Swingáři a potápky v Protektorátní noci – Česká swingová mládež a její hořkej svět*. Praha 2016

Vladimír JUST, *Proměny malých scén (rozmluvy o vývoji a současné podobě českých autorských divadel malých jevištních forem)*. Praha 1984

Zdeněk KÁRNÍK, *Malé dějiny Československé*. Praha 2008

Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky, Československo v krizi a v ohrožení (1930 – 1935)*, Praha 2018

František JEŽEK, *Světla a stíny politiky*. Praha 1937

Jaromír PELC, *Meziválečná avantgarda a Osvobozené divadlo*. Praha 1981

Jaromír PELC, *Zpráva o Osvobozeném divadle*, Praha 1982

Jindřich DEJMEK, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata: část první: revolucionář a diplomat 1884 – 1935*. Praha 2006

Jaromír FARNÍK – Vladimír JUST – Pavel TAUSSIG – Jakub ŠKORPIL, *V+W=100, Vždy s úsměvem*. Praha 2005

František CINGER *Šťastné blues aneb z deníku Jaroslava Ježka*, Praha 2018

Dagmar MORAVCOVÁ, *Výmarská republika*, Praha 2006

Koop VOLKER, *Nacionální socialismus*, Praha 2012

Gabriela ŠAROCHOVÁ, *České země v Evropských dějinách*, Litomyšl 2006

Internetové zdroje:

Radka KUNDEROVÁ, *Jindřich Honzl* Divadelní encyklopedie, 2019,
http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Honzl,_Jind%C5%99ich

Martina GLENN, *Dadaismus*, Artmuseum.cz, 31. 7. 2008,
http://www.artmuseum.cz/smery_list.php?smer_id=60

¹ Martina GLENN, *Konstruktivismus*, Artmuseum, 9. 10. 2007
http://www.artmuseum.cz/smery_list.php?smer_id=119

Kultura.cz, *Konstruktivismus*, 2020, <http://www.kultura.cz/profile/13519-konstruktivismus>,

Martina GLENN, *Devětsil*, Artmuseum.cz, 8. 5. 2009,
http://www.artmuseum.cz/smery_list.php?smer_id=156

Rainer C. BAUM, *Nacismus*, Sociologická encyklopedie, 7. 2. 2018
<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Nacismus>

1. **Seznam vyobrazení** M. Nedbal jako **Julius Caesar**, ve hře *Caesar. Antická feerie*, premiéra 8. 3. 1932, ze sborníku k 10 letům Osvobozeného divadla
2. M. Nedbal jako **Julius Caesar**, ve hře *Caesar. Antická feerie*, tentokrát při tanci, u kterého zvolává „Paže tuž, vlasti služ“, ze sborníku k 10 letům Osvobozeného divadla
3. **Jiří Voskovec s Janem Werichem** před satirickou mapou Evropy 1932, *Caesar. Antická feerie* vyhotovenou Adolfem Hoffmeisterem, pro *Caesar. Antická feerie*. Ze sborníku k 10 letům Osvobozeného divadla
4. **Jiří Voskovec s Janem Werichem, podrobují Caesara ukrutné masáži**, z *Caesar. Antická feerie*. Ze sborníku k 10 letům Osvobozeného divadla
5. **Účinkující v Robinu zbojníkovi** na fotografii, ve sborníku k 10 letům Osvobozeného divadla s textem: *Na shledanou v lepších časech*
6. Filmový plakát k filmu **Peníze nebo život?** Z knihy *V+W= 100: Vždy s úsměvem*
7. **Jiří Voskovec a Jan Werich, jako Hej a Rup**. Ve hře *Svět za mřížemi*, ze sborníku k 10 letům Osvobozeného divadla
8. **Jiří Voskovec a Jan Werich**, na scéně s oslem Bubim ve hře *Osel a stín*, ze sborníku k 10 letům Osvobozeného divadla
9. **Heilující lid abderský**, *Osel a stín*, ze sborníku k 10 letům Osvobozeného divadla
10. **Jiří Voskovec a Jan Werich jako kat a blázen**, *Kat a blázen*, ze sborníku k 10 letům Osvobozeného divadla
11. **Jiří Voskovec, Jan Werich a Helena Bušová** ve filmu *Hej rup!*, z knihy *V+W=100: Vždy s úsměvem*
12. **Jindřich Plachta** jako souchotinář ve scéně ponorka, v revue *Vždy s úsměvem*, ze sborníku k 10 letům Osvobozeného divadla
13. **Jiří Voskovec a Jan Werich jako Georges a Jehan** v *Baladě z hadrů*, ze sborníku k 10 letům Osvobozeného divadla
14. **Jiří Voskovec a Jan Werich** s Mejercholdem, *Balada z hadrů*, ze sborníku k 10 letům Osvobozeného divadla
15. **Jiří Voskovec a Jan Werich jako Scipio a Horacio** v *Nebi na zemi*, ze sborníku k 10 letům Osvobozeného divadla

16. **Jan Werich jako Mlíko**, mlácen příslušníkem pruhovaných košil v *Rub a líc*, ze Zpráva o Osvobozeném divadle
17. **Jiří Voskovec a Jan Werich** před satirickou mapou Evropy, vyhotovenou Adolfem Hoffmeisterem, *Rub a líc*, ze sborníku k 10 letům Osvobozeného divadla
18. **Jiří Voskovec a Jan Werich s Františkem Filipovským**, V *Těžké Barboře*, z knihy *V+W= 100: Vždy s úsměvem*
19. Plakát k písni *Komedianti jedou*, zse sochou Davida a plynovou maskou – *Pěst na oko aneb Caesarovo velké finále*, z knihy *V+W= 100: Vždy s úsměvem*
20. Novinový výstřížek o odebrání koncese Osvobozenému divadlu, z knihy *V+W= 100: Vždy s úsměvem*
21. V+W při příletu z Clevelandu do New Yorku, 1941, z knihy *V+W= 100: Vždy s úsměvem*
22. V+W+J+Hugo Haas v US, 40. léta. Z knihy *V+W= 100: Vždy s úsměvem*
23. V+W s Levi Pachnerem, po představení *Přišel na večeri*, 1946. Z knihy *V+W= 100: Vždy s úsměvem*

Obrazová příloha

1. M. Nedbal jako Julius Caesar, v roce 1932, ve sborníku 10 let Osvobozeného divadla

2. M. Nedbal, jako Caesar, tanec v plynových maskách

3. Voskovec s Werichem před satirickou mapou Evropy

4. Voskovec s Werichem podrobují Caesara drsné masáži

5. Účinkující ve hře Robin zbojník, v popředí V a W

6. Filmový plakát k filmu Peníze nebo život?

7. Jiří Voskovec a Jan Werich jako Hej a Rup ve Světě za mřížemi

8. Jiří Voskovec a Jan Werich s oslem Bubim v Oslově stínu

9. Heilující lid abderský v Oslově stínu

10. V+W jako kat a blázen ve hře Kat a blázen

11. Jiří Voskovec, Jan Werich a Helena Bušová, *Hej rup!*

12. Jindřich Plachta jako souchotinář v Revue *Vždy s úsměvem*

13. Jiří Voskovec a Jan Werich jako Georges a Jehan v *Baladě z hadrů*

14. V+W s Mejercholdem, *Balada z hadrů*

15. V+W jako Scipio a Horacio v *Nebi na zemi*

16. W jako Mlíko mlácen četou pruhovaných košil v *Rub a líc*

17. V+W před satirickou mapou Evropy, vyhotovenou Adolfem Hoffmeisterem, *Rub a líc*

18. V+W a František Filipovský v *Těžké Barboře*

19. Plakát k písni *Komedianti jedou*, zse sochou Davida a plynovou maskou – *Pěst na oko aneb Caesarovo velké finále* z knihy *V+W= 100: Vždy s úsměvem*

20. Novinový výstřižek o odebrání koncese Osvozenému divadlu

21. V+W při příletu z Clevelandu do New Yorku, 1941

22. V+W, Jaroslav Ježek, Hugo Haas, v US, 40. léta

23. V+W s Levi Pachnerem, po představení *Přišel na večeri*, 1946